

**UNIVERZITA KARLOVA**

**Filozofická fakulta**

Ústav translatologie



## **Bakalářská práce**

Hana Matoušková

**Komentovaný překlad vybraných kapitol z díla Leyendas del agua en**

**México (Andrés González Pagés, úvod Daniel Murillo Licea)**

Annotated translation of Leyendas del agua en México (selected chapters)

Praha 2022

Vedoucí práce: PhDr. Anežka Charvátová

## **Poděkování**

Ráda bych poděkovala PhDr. Anežce Charvátové za odborné vedení, cenné rady, doporučení a připomínky, vstřícnost a čas, který mi věnovala při psaní této práce.

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Teplicích, dne 2. května 2022

.....

Hana Matoušková

## **Abstrakt**

Cílem této bakalářské práce je přeložit vybrané kapitoly z knihy *Leyendas del agua en México* od spisovatele Andrése Gonzálese Pagése s předmluvou, kterou napsal Daniel Murillo Licea. Překlad je realizován ze španělštiny do češtiny. V první, praktické části bakalářské práce se nachází daný překlad a ve druhé, teoretické části pak komentář k překladu. Komentář zahrnuje fiktivní překladatelskou zakázku, obecné informace a rozbor výchozího textu, dále se zabývá vybranými překladatelskými problémy, které se při překladu vyskytly, jejich řešeními a typologií překladatelských posunů.

**Klíčová slova:** komentovaný překlad, analýza textu, mytologie, voda, Mexiko, mýty, legendy.

## **Abstract**

The aim of this bachelor thesis is to translate selected chapters from the book *Leyendas del agua en México* by the writer Andrés González Pagés with a preface written by Daniel Murillo Licea. The translation is made from Spanish into Czech. In the first, practical part, of the bachelor's thesis is the translation and in the second, theoretical, part there is a commentary on the translation. The commentary includes a fictitious translation order, general information and analysis of the source text, as well as deals with selected translation problems that occurred during the translation, their solutions and typology of translation shifts.

**Keywords:** annotated translation, text analysis, mythology, water, Mexico, myths, legends.

# Obsah

1.	Úvod.....	- 6 -
2.	Překlad .....	- 7 -
3.	Komentář překladu.....	- 22 -
3.1.	Obecné informace o textu.....	- 22 -
3.2.	Fiktivní překladatelská zakázka.....	- 23 -
3.3.	Překladatelská analýza originálu .....	- 24 -
3.3.1.	Stylové faktory .....	- 24 -
3.3.2.	Styly a jejich projevy v textu .....	- 29 -
3.4.	Metoda překladu .....	- 31 -
3.5.	Analýza překladatelských problémů a jejich řešení .....	- 32 -
3.5.1.	Rovina lexikální.....	- 32 -
3.5.2.	Rovina syntaktická a gramatická .....	- 36 -
3.5.3.	Rovina stylistická.....	- 45 -
3.6.	Typologie překladatelských posunů .....	- 47 -
3.6.1.	Transpozice .....	- 47 -
3.6.2.	Koncentrace .....	- 47 -
3.6.3.	Amplifikace .....	- 48 -
3.6.4.	Explicitace .....	- 48 -
3.6.5.	Modulace .....	- 48 -
4.	Závěr .....	- 50 -
5.	Bibliografie .....	- 51 -
5.1.	Primární literatura .....	- 51 -
5.2.	Sekundární literatura .....	- 51 -
5.2.1.	Paralelní texty .....	- 51 -
5.2.2.	Slovníky a jazykové příručky .....	- 51 -
5.2.3.	Internetové zdroje .....	- 52 -

# 1. Úvod

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí. V první části se nachází český překlad vybraných kapitol ze španělsky psaného originálu *Leyendas del Agua en México* od mexického umělce Andrése Gonzálese Pagése s předmluvou od Daniela Murilla Licea. Druhá část je věnována překladatelskému komentáři, který obsahuje mimo jiné stanovení fiktivní zakázky, rozbor originálu, analýzu překladatelských problémů a jejich řešení a typologii překladatelských posunů.

K překladu jsem si z knihy *Leyendas del Agua en México* vybrala předmluvu, kterou napsal Daniel Murillo Licea, a legendu *El Tlalocan, o Paraíso de Tláloc* od Andrése Gonzálese Pagése.

Důvodem volby právě této knihy je především můj zájem o mytologii. Kniha čtenáře zasvětila do mytologie starých domorodých kmenů Mexika, dovolí jim nahlédnout do vývoje náboženství, mytologie a vztahu k přírodě, zvláště pak k vodě, během tří historických období.

Cílem této práce je tedy přeložit vybrané kapitoly z výchozího textu a následně provést analýzu španělského originálu a jeho překladu do češtiny.

## 2. Překlad

### *Předmluva*

VODY VZPOMÍNEK, VODY LEGEND NEBO JAK VODY SHROMAŽDUJÍ VE SVÉM PROUDU VÍRY VZPOMÍNEK.

Daniel Murillo Licea

#### *Úvodní vody*

Kniha, kterou má čtenář v rukou, je ukázka širokého výběru mexických legend o vodě ze tří historických období: předhispánského, koloniálního a současného. Tohoto konceptu se sice kniha drží, ale zároveň se v ní prolíná ústní tradice a rekonstrukce příběhů o pojetí a vztahu vody a člověka realizované kompilátorem-autorem Andrésem Gonzálem Pagésem. Legendy jsou jako velké střechy: propojují se v nich střípky paměti, vzpomínek, míst, bohů, postav a událostí.

V chápání světa tradičních mezoamerických národů byla voda vždy přítomná, od mytického Tlalocanu, tzv. „Tlalocova ráje“, po legendy současných indiánských národů o nadpřirozených bytostech, které vytvářejí vodu. V předhispánském Mexiku byla voda prvkem, s nímž se muselo žít, můžeme tedy říci, že existovala určitá komunikace mezi člověkem a přírodou a do tohoto vztahu vstupovali bohové.

Voda je počátek, z vody se zrodili Bacabové, kteří v chápání světa starých Mayů podpírali nebe, a pro různé mezoamerické kultury se současné lidské bytosti objevili po potopě. Tlaloc a Chalchiuhtlicue vládli nebeským a podzemním vodám, staří Mayové zase měli nebeského netvora Cauaca a starou červenou bohyni, kteří v přítomnosti černého Bacaba rozlili vodu po zemi, jak se objevuje na straně 74 v Drážďanském kodexu.

Existuje celá řada příběhů o vodních bozích, o místech souvisejících s vodou, zkrátka o lidské existenci spojené s vodou, deštěm, potopami, záplavami, větry, rampouchy, blesky a posvátnými místy, jeskyněmi, vchody do „Tlalocova ráje“, zatopenými závrtky krasového původu *cenotes*, lagunami, prameny, horami. Pro mezoamerické národy bylo stvoření světa vždy spojené s vodou, pro dávné i současné příslušníky kmene Nahuja se svět rozprostíral na

vodě Cemanáhuac, a to nejen pro kulturu Nahua, ale i pro jiné mezoamerické národy. Jak se mi zmínil indián kmene Tzotzilů: „Nad mořem se tyčí hora a tam je Anděl.“<sup>1</sup>

Svět je obklopen vodou. Země je prostor, kde se setkávají studené a teplé proudy, ženský a mužský prvek, podzemní vody a nebeské dešťové vody.

Voda proplová ústní lidovou tradicí prostřednictvím mýtů, legend a pohádek. Současné mezoamerické národy udržují ústní tradici živou a v příbězích, které se vyprávějí, se voda opakovaně objevuje jako důležitý prvek plný významu a symboliky.

Návrat k legendám staví most mezi pamětí, tradice a symboly. V indiánských kulturách se historie a mýty prolínají. Tato kniha je tedy spojením paměti, historie, mýtu, legendy a tradice v osobitém literárním stylu spisovatele Andrése Gonzálese Pagése. Gonzáles Pagés pochází z mexického státu Tabasco, země s mayskou, chontalskou a olméckou tradicí, a jeho psaní je velmi objevné. O tom svědčí jeho sedmnáct knih povídek, esejů, filmových scénářů a různých fikcí. Nyní je naším průvodcem po světě předhispánských, koloniálních a současných legend.

### *Starodávné vody*

Podle starých Aztéků stvořili vodu na počátku světa Quetzalcóatl a Huitzipoctli.<sup>2</sup> V některých kodexech se píše, že bohové spolu s vodou stvořili i Cipactliho, obrovského kajmana představujícího zemi. Některá vyobrazení proto ukazují velký pohlcující chřtán, který se noří ze země. Staří Mayové:

„... pojímali zemi jako kajmana nebo krokodýla (Itzam-Na), který plul na nekonečném moři. I v tomto případě měl Itzam-Na význam pro nebesa i zemi: jako nebeské božstvo zavlažoval zemi svým deštěm, zatímco jako pozemské božstvo vytvářel úrodnou půdu plodící vegetaci.“<sup>3</sup>

Vraťme se ke starým mexickým bohům. Quetzalcóatl, Huitzipoctli, jejich sourozenci Tlatlahuiqui Tezcatlipoca a ze všech nejmocnější Yayauhqui Tezcatlipoca se spojili, aby stvořili bohy vody: Velkého Tláloca a jeho manželku Chalchiuhtlicue, kteří žili v Tlalocanu, místě popsaném jako „čtyři místnosti s velikým dvorem uprostřed a čtyřmi sudy“<sup>4</sup>, v nichž

---

<sup>1</sup> DÍAZ LÓPEZ, Salvador. Rozhovor z roku 2004 v tzotzilské komunitě Pozuelů.

<sup>2</sup> *Historia de los mexicanos por sus pinturas*. Conaculta, Mexiko, 2002. Kniha je, s určitými pochybnostmi, přisuzována bratru Andrésovi z Olmosu.

<sup>3</sup> ALCINA FRANCH, José. El agua en la cosmovisión mexicana. In: *El agua. Mitos, ritos y realidades*. Anthropos-Diputación Provincial de Granada, Španělsko, 2003.

<sup>4</sup> *Historia de los mexicanos por sus pinturas*, s. 29.



byla zadržována veškerá voda světa. Byly tam dešťové vody, škodlivé vody, vody měnící se v jinovatku a vody, jež nenechávaly růst semínka.

Tlalocan byl také proslulý neomezeným množstvím potravin, byl místem odpočinku těch, kteří zemřeli utonutím, následkem nehody spojené s vodou nebo těch, které zasáhl blesk. Ráj Tlalocan byl neobyčejné místo, kde se podle nástěnných maleb v Tepantitlově paláci v Teotihuacánu hrály hry, sportovalo se, plavalo a recitovala se poezie. Vyskytovala se tu také zvířata, rostly stromy a vegetace. Laurette Sejournéová<sup>5</sup> říká o nástěnných malbách v Tepantitlově paláci:

„Tento něžný obraz Stvoření je uzavřen do čtyřúhelníku tvořeného těly dvou propletených hadů pokrytých symboly vody a hlavami Tláloca.“

Podle antropologa Lópeze Austina<sup>6</sup> je Tlalocan vodní nádrž se stromy, mezi nimiž roste i mytický strom Tamoanchan. Jeden příběh o Tlalocanu, převyprávěný spisovatelem Andrésem Gonzálem Pagésem, je zahrnut i v této knize: „Tlalocan aneb Tlálócův ráj“.

Tlálóc a Chalchiuhtlicue však nemohli zavlažovat zemi sami. Proto měli své zástupce *tlaloky* a právě ti cestovali po světě a zajišťovali dešť. A tak byl Tlálóc znám jako bůh deště a Chalchiuhtlicue jako bohyně podzemních a pozemských vod – pramenů a jezer. V mayské kultuře vládl vodám Chac, který měl po boku své pomocníky nazývané *chakové*. Chacova manželka Ixchel byla bohyně měsíce, porodnictví a země.<sup>7</sup> Božští pomocníci byli v různých předhispánských kulturách nazýváni rozdílně. Například Totonakové je spojovali s hromem, jak se můžete dočíst v reprodukci legendy „Tajín a šest hromů“ v této knize.

Před naší érou existovaly ještě čtyři další. V té první byli lidé sežráni jaguáry, ve druhé zničení větrem, ve třetí ohněm, za čtvrté éry bylo slunce sluncem vody a trvalo 52 let. Naše doba náleží pátému slunci jménem Ollin, slunci pohybu. V této knize můžete najít také rekonstrukci legendy o vodním, čtvrtém slunci.

V této éře pátého slunce vše závisí na vodě, život na zemi, pole určená na setí i dobrá léta, a to nejen pro Maye a Aztéky. Mnoho starodávných měst bylo založeno na březích vod, jezer nebo řek.

---

<sup>5</sup> SEJOURNÉ, Laurette. *Pensamiento y religion en el México antiguo*. FCE, Mexiko, 1994, dotisk 11a.

<sup>6</sup> LÓPEZ AUSTIN, Alfredo. *Tamoanchan y Tlalocan*. FCE, Mexiko, 2000.

<sup>7</sup> DE LA GARZA, Mercedes. Introducción. In: *El Chilam Balam de Chumayel*. Conaculta, Mexiko, 2001.

Město (současný název)	Vodní plocha	Současná poloha
Tzintzuntzan	jezero Pátzcuaro	Michoacán
Chupícaro	řeka Lerma	Guanajuato
Tenochtitlan	jezera v údolí Mexika	hlavní město Mexiko
Tizatlán	řeka Zahuapan	Tlaxcala
Tula	řeka Tula	Hidalgo
Las Pilas	řeka Cuautla	Morelos
Xochicalco	řeka Amacuzac	Morelos
Cholula	řeka Atoyac	Puebla
Youhualichan	řeka Apulco-Tecolutla	Puebla
Tamuín	řeka Pánuco	San Luis Potosí
Castillo de Teayo	řeka Tuxpan	Veracruz
Tres Zapotes	řeka Papaloapan	Veracruz
La Venta	řeka Tonalá	Tabasco
La Organera-Xochipala	řeka Mezcala	Guerrero
Zaachila	řeka Atoyac	Oaxaca
Chiapa de Corzo	řeka Grijalva	Chiapas
Izapa	řeka Suchiate	Chiapas
Yaxchilán	řeka Usumacinta	Chiapas
Edzná	řeka Champotón	Campeche
Dzibanché	řeka Hondo	Quintana Roo

Již bylo řečeno, že mýty se mísí s předhispánskou historií, neboť některá fakta se odrážejí ve starém mezoamerickém umění a zároveň odpovídají historické skutečnosti. Aztékové vyrazili na svou pouť z bájného místa Aztlánu, které mělo „uprostřed kopec, z něhož vytéká pramen tvořící řeku“.<sup>8</sup> Aztlán a Sedm jeskyň Chicomoztocu jsou součástí původu aztéckého národa. Obě místa mají co do činění s vodou: Aztlán byl v kodexech zobrazován jako kopec obklopený vodou, je tomu tak například v Aubinském nebo v Boturinském kodexu. O jeskyních Chicomoztoc se také může říci, že tvoří část kopce nebo hory, která je dle předhispánského chápání světa plná vody.

Purépechové měli, svým způsobem, také posvátné místo známé jako Calchiuihtlapazco, což znamená „v nádobě ze vzácného zeleného kamene“ a je to:

<sup>8</sup> *Historia de los mexicanos por sus pinturas*, s. 45.

„...prvotní vlast, primitivní jeskyně, nora, ze které vzešel lidský druh. Označením „v nádobě ze vzácného zeleného kamene“ se tedy myslí, že tito lidé vystoupili z vody, z východního moře.“<sup>9</sup>

Existuje další bájně město kmene Nahuia nazývané Tollan, „Mezi šáchory“, nacházející se u vody. Ve městě se zvedal kopec zvaný Hora křiku a bylo to město zasvěcené Quetzalcóatlovi. V průběhu let se různým městům začalo přezdívat Tollan: byl to např. Teotihuacan, Tula, Cholula, Tenochtitlan.<sup>10</sup> Ve městě Tula vyhrál jeden z vládců zápas nad *tlaloky*, a protože nepřijal kukuřičný klas, který mu nabízeli jako vítězi, udeřil na město mráz a poté období velkého sucha.<sup>11</sup> Město Tula zaniklo kolem roku 1200, ale bylo prorokováno založení nového města: Méxica-Tenochtitlanu. Podle věštby mělo být založeno na místě, kde bude na nopálu sedět orel a požírat hada, v tomto údolí pak vzniklo město Mexiko. O tomto místě nám Teresa Rojasová říká:<sup>12</sup>

„Avšak, jak se častokrát opakuje, údolí mexické pánve nebylo údolím, a ani jezero nebylo jediným jezerem. Spíše se jednalo o systém složený z pěti dílčích povodí s mělkými vodními plochami a relativně plochým dnem, s bažinatými úseky a lagunami, které zabíraly 800 až 1000 km<sup>2</sup> povrchu. Těchto pět jezer získalo jména nejvýznamnějších sousedních měst, jejichž břehy se nacházely v průměrné výšce 2240 metrů nad mořem. Komplex jezer s nepatrně se lišícími nadmořskými výškami fungoval jako systém spojených nádob, které se stékaly v Texcocu, centrálním a nejnižší položeném jezeru ze všech.“

Staří Mexičané se v tomto komplexu jezer usadili, ve svých městech postavili hráze proti povodním a budovali umělé ostrovy na hladině jezer, *chinampas*. Vážili si svého okolí a životního prostředí. Mnoho vodních děl bylo realizováno v několika městech, nejen v centru Mexika. V Palenque ve státě Chiapas byl vybudován akvadukt sloužící k regulaci vody v řece, která protéká městem. V Yohualichanu ve státě Puebla je oceňovaný soubor totonackých pyramid postavených kolem pramene a hydraulických mechanismů na využívání pramene. V Chupícuaru ve státě Guanajuato a v Hierve el Agua ve státě Oaxaca existovaly zavlažovací kanály, stejně jako v Cuemancu v hlavním městě Mexiku.

---

<sup>9</sup> SELER, Eduard. Los antiguos habitantes de Michoacán. In: *Relación de Michoacán, Colegio de Michoacán*. Zamora, 2000, s. 158.

<sup>10</sup> LÓPEZ AUSTIN, Alfredo a LÓPEZ LUJÁN, Leonardo. Tollan y su gobernante Quetzalcóatl. *Arqueología Mexicana*. 2004, vol. 12, no. 67, s. 38–43.

<sup>11</sup> Leyenda de los soles. In: *Mitos e historias de los antiguos nahuas*. Conaculta, Mexiko, 2002.

<sup>12</sup> ROJAS RABIELA, Teresa. Las cuencas lacustres del altiplano central. *Arqueología Mexicana*. 2004, vol. 12, no. 68, s. 20–27.

Voda, bohové a příroda tvořili provázaný systém: lidé jim přinášeli oběti do zatopených závrťů krasového původu *cenotes* v Yucatánu, k jezeru v Pantitlánu, do dnešního hlavního města, na kopce, do jeskyň a k jezerům po celé Mezoamerice.

### *Koloniální vody*

Augustiniánský mnich Diego de Basalenque, kronikář, jenž po několik let psal své třísvazkové dílo *Historia de la provincia de San Nicolás de Tolentino de Michoacán* (*Historie provincie San Nicolás de Tolentino v Michoacánu*), zaznamenal mimo jiné založení klášterů na území, kde se dnes nacházejí státy Michoacán a Guanajuato. Basalenque narazil na několik událostí, které upoutaly jeho pozornost a které se vztahují k původním obyvatelům žijícím v těchto provinciích. Jeho pozorovatelské nadání a intuice, v nichž se odrážel jak mnišský život, tak i úžas nad nově objevovanými místy, ho přivedly k různým nálezům, například laguny, o které napsal:

„... tato vesnice se jmenuje Yuririapúndaro, což znamená krvavá laguna, protože ve svých počátcích byla založena v okolí laguny, jejíž obvod musí být něco okolo jedné míle a v níž není krev, ale voda, avšak v laguně je zakalená, kdežto když ji nabere, je průzračnější, než se jinak zdá. Tato laguna má jednu úžasnou vlastnost: nemá žádné dno a její voda nikdy neklesá ani nestoupá a nepřitéká do ní žádná jiná voda mimo dešťové. (...) Voda nepřináší žádný užitek živočichům uvnitř laguny ani vně. Kolem se pěstuje cukrová třtina a daří se jí. Někdo říká, že se tam shazovala těla obětovaná bohům, ale nejsou k tomu žádné doklady, pouze se to traduje (...) uprostřed není dno, což je děsivé, proto se po laguně nikdo neplaví a nikdo se neodváží ji přeplavat.“<sup>13</sup>

Z tohoto stručného vyprávění lze rozpoznat nedůvěřivost augustiniánského mnicha, když se ocitl před lagunou, jejíž vlastnosti byly tak zvláštní a odlišné od jeho myšlení, vzdělání a původu. Voda z laguny Yuririapúndaro byla záhadná, nepřinášela žádný užitek, měla znepokojující barvu a zákal, využívala se pro obětiny a dary pohanským bohům. Španělé, kteří přijeli do tak zvaného Nového světa, měli vlastní způsob myšlení. Pro ně například zakalená voda skrývala, zkreslovala, taková voda tedy neočišťovala ani neukazovala pravdu věcí. Symbolismus tím pádem nebyl pro Basalenqueho stejný jako pro obyvatele Yuririapúndara. Ve stejné vesnici o několik let dříve, ve druhé polovině 16. století, jiný augustiniánský mnich Diego de Chávez provedl zajímavou inženýrskou práci: odklonil

---

<sup>13</sup> BASALENQUE, Diego de. *Los augustinos, aquellos misioneros hacendados*. Conaculta, Mexiko, 1988, s. 122.

řeku Lermu, aby vytvořil velkou lagunu, která je dnes známá jako Laguna de Yuriria. Basalenque o ní říká:

„Na druhé straně vesnice směrem na sever leží další velká sladkovodní laguna s velkými rybami, které představují bohatství vesnice. Říká se, že ji vytvořil první zakladatel kláštera, bratr Diego de Chaves (...) Lagunu nevykopal, jak si mnozí myslí, ale využil půdní prolákliny, přes něž protékala voda a tvořila bažiny, ale o kus dál vysychala; bratr Diego Chaves se pokusil do těch míst přivést vodu z veliké řeky (řeky Lermy), tekoucí půl míle odtamtud, a vykopal hluboký a velmi široký příkop od řeky k proláklině, který se časem proměnil v rameno řeky přivádějící vodu do laguny...“<sup>14</sup>

Stavba nové laguny odráží nové pojetí světa: ovládnutí přírody, na rozdíl od vztahu, který k ní měly předhispánské mezoamerické národy. Michael Meyer vysvětluje toto nové pojetí vody následujícím způsobem:

„Bylo historicky nevyhnutelné, že ve střetu kultur, k němuž došlo během španělského dobývání Ameriky, voda sehrála velmi důležitou roli. Domorodci poprvé dostali rozkazy, aby dělali něco, co jim muselo připadat jako řada nesmyslů. Člověk nově nebyl součástí přírody, ale nějakým způsobem stál mimo ni, aby ji využíval. Jeho cílem nebylo pokorně se přizpůsobit prostředí, ale ovládnout je a změnit. Voda se brzy stala zdrojem osobního blahobytu, představovala kapitál, výnosy, příjmy, ale především moc člověka nad ostatními.“<sup>15</sup>

Tyto různé kultury se v mnohém shodovaly, ale i lišily. V souvislosti s tradicí a legendami existuje mnoho příkladů, kdy se předhispánští bohové a nadpřirozené bytosti střetli s bohy jiných náboženství. Mictlán, místo mrtvých, se proměnil na peklo, *tlalokové* a *chakové* na anděly, velká jezera ve středu Mexika se pro dobyvatele stala neovladatelnými, protože nechápali systém hydraulických děl postavených Aztéky, a přítomnost vody působila záplavy v nově založeném hlavním městě Mexiku, proto bylo zapotřebí jezera vysušit.

Katolické řády, které v období dobývání dorazily do Mexika, se snažily zejména nahradit předhispánské bohy symboly nového náboženství. Indiáni se však často navraceli ke svým starým bohům a své modly představující předhispánská božstva umísťovali pod křesťanské kříže nebo za ně.<sup>16</sup> Docházeli do jeskyň nebo odlehlých míst, aby uctívali svá stará

---

<sup>14</sup> BASALENQUE, Diego de. *Los augustinos, aquellos misioneros hacendados*. Conaculta, Mexiko, 1988, s. 122.

<sup>15</sup> MEYER, Michael. *El agua en el Suroeste hispánico, una historia social y legal, 1550–1850*. Mexiko, Instituto Mexicano de Tecnología del Agua-Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, 1997, s. 29.

<sup>16</sup> Tak to vypráví bratr Gerónimo de Mendieta ve svém díle *Historia eclesiástica indiana*, kniha III, kap. 23, 1971, s. 234.

božstva, zatímco novým stavbám a nejrůznějším obrazům a sochám dodávala koloniální představivost punc legend.

Právě během koloniálního období se velmi rozšířila například legenda o Lloroně<sup>17</sup>. Nebo v Chiapasu příběh o postavě známé jako Sombbrero<sup>18</sup>. V procesu synkretismu se v domorodé imaginaci různí svatí promísili s předhispánskými božstvy, a tak se není čemu divit, že tito svatí žili, chodili po zemi, a dokonce zakládali v Mexiku vesnice. Některé legendy vyprávějí o jejich putováních a dobrodružstvích jako například „Ryba, kterou večerel svatý Jan“ v této knize. Stejně jako v případě Yuririaské laguny existují příběhy, které odkazují na dílo lidské ruky a nová místa zatopená vodou. Je to případ legendy „Původ jezera Tequesquitengo“, která je také zahrnuta v této knize, a kde zůstává patrné přání vládnout přírodě, jako i v legendě „Most karmelitánů“.

Popisy, které nabízejí koloniální kronikáři, jako například Bernardino de Sahagún, Diego Durán nebo Diego de Landa, nám poskytují rozhled o tom, jak vnímali předhispánskou symboliku vody mniši v koloniálním období. Díky synkretismu se podobné prvky spojily a vytvořily nové představy, jak můžeme sledovat prostřednictvím mýtů a legend, jejich proměn a výchozích bodů.

Ale domorodci se dále drželi svého zakořeněného pojetí založeného na vztahu člověka s bohy a přírodou: u toho zůstali od 16. až do 19. století. Jednou z ukázek dále fungujícího vztahu indiánů k přírodě je zaklínadlo ze 17. století, zaznamenané Ruizem de Alarcónem<sup>19</sup>; týká se zemědělského kalendáře a prosí se v něm kněz řečený Sedm hadů, aby kukuřice vyrostla zdravá a silná.

### *Současné vody*

Tento synkretismus dál existuje v myšlení a chování současných domorodých komunit, které se snaží symbolický vztah k vodě zachovat. Formy jsou různé, ale můžeme v nich rozpoznat specifický model – snahu obnovit nebo udržet vztah mezi člověkem a přírodou, zvláště pak vodou. Přesvědčivý důkaz nám o tom podává orální tradice současných domorodých národů. Nechceme tím říci, že současné domorodé národy zachovávají

---

<sup>17</sup> Česky Plačka – přízrak ženy, která utopila své děti, a nyní je prokletá po nocích hledá a děsí svým křikem ty, kteří ji vidí nebo slyší. (Pozn. př.)

<sup>18</sup> Česky Kloboukář – trpaslík s obrovským kloboukem a kytarou, který za noci prozpěvuje ženám, splétá jim vlasy a snaží se je přimět, aby se přidaly do jeho sbírky ztracených duší. (Pozn. př.)

<sup>19</sup> ALARCÓN, Ruiz de. *Tratado de las supersticiones*, přeložené části obsažené v článku: LÓPEZ AUSTIN, Alfredo. *Conjuros nahuas del siglo XVII. Revista de la Universidad de México*. 1972, vol. 27, no. 4.

předhispánské symbolické prvky, ale některé jejich pozůstatky přežily dlouhý proces synkretismu, jímž prošly během historického vývoje.

Symbolismus vody se v některých aspektech liší, ale v jiných jsou zajímavé paralely. Llorona je postava, která se na různých místech udržela v lidském povědomí, i když ji v jiných zeměpisných šířkách, například v Chiapasu, nazývají Tzotzilové Xpak'inte'. V této knize se objevuje jedna verze o Lloroně ze státu Hidalgo.

V souvislosti s aspekty, u nichž nedošlo k rozrůznění, můžeme zmínit například současné Totonaky, u nichž i nadále existuje personifikovaný hrom a bohové Tejé, Tajín nebo Juan Atzin; vyprávějí, že:

„Kdyby se bůh Tejé dozvěděl, který den se narodil, oslavoval by ve velkém, přivolával by déšť, blýskalo by se a pršelo, protože by velkolepě oslavoval. Ale je lepší, že to neví, to je příběh boha, (který je) ve vodě, ano, v moři.“<sup>20</sup>

Symbolismus spjatý s vodou se zachoval u mnoha domorodých komunit. Na rozličných místech se například slaví svátek 3. května čili *Santa Cruz*<sup>21</sup>. V tento den se prosí o déšť bohové, kteří jsou na některých místech považováni za bytosti svaté a nadpřirozené. Svátek oslavují mimo jiné domorodé národy Tzotzilů, Tzeltalů, Nahuů, Otomiů, Mayů a Totonaků.

Například v tzotzilské komunitě Pozuelů se 3. května pořádají poutě do hlavní obce komunity k jedné ze studní, která poskytuje komunitě vodu, a ke křížům označujícím začátek jejich území. Tam se každý rok promění správce vody, *Martoma Vo'*, a novému správci se do nového domu předává obrázek *San Isigra*.

Kříži bývají označené i nádrže s pitnou vodou, přiváděnou potrubím, jakožto symbolická místa, kde se uctívají bytosti zvané *Anjelé*. Ti žijí v pramenech, uvnitř kopců a v jeskyních.

Jeskyně představují vstup do jiného světa, do domu některých bohů. Uvnitř se nachází voda, semínka, zvířata i rostliny. V mnoha jeskyních se konají oslavy a rituály týkající se kultu vody, jež jsou spojované s prameny vyvěrajícími z hor. V horách na severu státu Puebla se například stále mluví o Tlalocanu, někdy označovaném také jako Talokan. V jedné komunitě Nahuů na severovýchodě Puebly mi jeden stařík vysvětlil:

„... V horách jsou jeskyně, díra se táhne a táhne, až někde skončí. Prý je to tam jako tady, také je jich tam hodně... ale tohle je Talokan. Prý odtamtud vylézají například jezevci,

---

<sup>20</sup> Rozhovor z roku 2005 s Antoniem Lorenzem Gumánem z totonacké komunity v Ixtepecu.

<sup>21</sup> Svátek *Santa Cruz* odpovídá katolickému svátku Nalezení svatého kříže, který se původně slavil 3. května. Ten byl však zrušen reformou liturgického kalendáře a do současnosti přetrvál pouze svátek Povýšení svatého kříže slavený 14. září. (Pozn. př.)

jezevci, všechny druhy zvířat, dokonce i zmije, prý, ale to já nevím, ale prý tady v Talokanu je těch zvířat docela hodně.“<sup>22</sup>

Talokan je místo, kam se dá vstoupit rozsedlinami, prameny nebo jeskyněmi. Ale ten, kdo tam vejde, nepřestává cítit následky kontaktu s nadpřirozenem, a pokud neuposlechne instrukce pána Talokanu, může onemocnět nebo zemřít. Mnoho komunit Nahuů ví, že do jeskyně, ze které stoupá mlha nebo kouř, nesmějí vstoupit, protože vycházející mračna znamenají, že pánové Talokanu pracují a nechtějí být rušeni.

V Chiapaské vysočině existují jeskyně blesku, *cuevas de rayo*, místa, kde žijí *Anjelé*, kteří když vcházejí nebo odcházejí, berou na sebe podobu blesku. Jsou to posvátná místa, v nichž se obyčejně nachází kříž zelené nebo modré barvy. Tam se přinášejí dary a odříkávají modlitby. Také Nahuové z Pajapanu ve státě Veracruz nazývají *Ta:logan* místo uvnitř sopky San Martín de Tuxtla, kde žije pán zvířat.<sup>23</sup>

Obdobně jako existují místa, kam se přinášejí oběti andělům nebo starodávným *tlalokům*, jiná místa jsou zasvěcená bohyním vody. V literatuře jsou například zmínky o bohyni Atmalin, o níž bylo nashromážděno mnoho svědectví:

„.../vodní kruh, spirála/ - úzce souvisí s předkolumbovskou bohyní Chalchiuhtlicue /ta, která má sukni z jadeitu/, společnicí Tláloca, paní vod a především moří.“<sup>24</sup>

Podle Lupa se Atmalin objevuje v některých rituálních modlitbách spolu s Malintzin a s „*Marií Virú*“<sup>25</sup>. V komunitě z Yohualichanu uctívají Pannu Marii Karmelskou, která má moc tvořit víry:

„Nějakým způsobem se naši Panenky Marie trochu bojíme, protože na její svátek se konají obřady a je třeba ji požádat o dovolení, aby se směla přemístit, a o něco ji prosit by bylo jako... prosit o potopu, tak to cítíme, protože před nějakou dobou... asi před třinácti, čtrnácti lety, bylo shromáždění a náčelníky napadlo Panenku Marii sundat... nic se nestane, je jako svatý, jako každý svatý, můžeme s ní hýbat, a prásk!, všichni muži Panenku Marii sundávají, snášejí ji dolů, a byly tam dvě ženy, pěkně Panenku Marii očistěte, tak jsme se do toho pustily (...) sundali ji, ženy si došly pro nějaké hadříky a sotva se vrátily, jakmile vešly do kostela, strhla se vichřice a všichni se rozutekli, takže ano, občas si myslíme, že Panenka Marie je malinko popudlivá, takže ji nikdo nepřemístuje...“<sup>26</sup>

<sup>22</sup> Rozhovor z roku 2005 s Miguelem Félixem z komunity Nahuů v San Miguel Tzinacapanu.

<sup>23</sup> MEDINA HERNÁNDEZ, Andrés. La cosmovisión Mesoamericana. In: *Cosmovisión, ritual e identidad de los pueblos indígenas de México*. FCE-Conaculta, Mexiko, 2001, s. 84.

<sup>24</sup> LUPO, Alessandro. *La tierra nos escucha*. INI-Conaculta, Mexiko, 1995, s. 251

<sup>25</sup> LUPO, Alessandro. *Ibidem*. S. 262.

<sup>26</sup> Rozhovor z roku 2004 s Mariou Ocotlán Cecilíí Ávilou Franciscovou ze společenství v Yohualichanu.



Stejně jako některé nadpřirozené bytosti dokážou živly ovládat, existují v legendách i postavy, které vlivem přírodních živlů zahynou, což je příklad legendy „Marina“, zahrnuté v této knize.

Nicméně v některých legendách o osudu živlů rozhodnou lidé. Tak je tomu v legendě „Ndajere, řeka Lerma“, kde se Otomiové a Jñatjové rozhodnou podělit se o řeku, kterou jim poskytli jejich bohové.

Na různých místech v Mexiku také existují vesničané a domorodci, jejichž úkolem je přivolávat déšť. Jsou to obyčejně osoby, které přežily zasažení bleskem. To pro ně představuje první zkoušku, zatímco jsou v bezvědomí, pánové vod jim odhalí svá tajemství a připraví si je jako pomocníky. Ve státě Morelos se tito pomocníci nazývají *ahuakové*, ve státě Toluca *ahuizotové*, *claclaskové* či *granicerové* a v oblasti Cofre de Perote jako *tlatatinové*.

Aby si nyní mohl čtenář vychutnat legendy, které nám připravil Andrés Gonzáles Pagés, chtěl bych tento úvodní text uzavřít větami jednoho tzotzilského šamana:

„Někdy se s lidmi, co spolu nabíráme vodu z pramene, pohádáme, třeba když špatně fungují přímluvy ke světcům, postěžujeme si, ale oni se rozzlobí a dělají svou práci naštvaní, což se nelíbí *Anjelům*, a proto snižují množství vody.“<sup>27</sup>

Jednání přírody je tedy spojeno s jednáním lidských bytostí a božím záměrem. Příkladů je mnoho a mohli bychom psát celé knihy, ale nemáme tolik prostoru. A tak musí stačit tento stručný přehled, abychom si uvědomili současný vztah domorodců k vodě, jak jsou utvářeny současné legendy a odkud se objevují. Legendy o vodě souvisí s historií, pamětí, ale především s tímto vztahem mezi lidskou bytostí a přírodou, kde bohové, světci a nadpřirozené bytosti hrají velmi důležitou roli.

Zacapoaxtla, Puebla, říjen 2005.

---

<sup>27</sup> Rozhovor z roku 2004 se Salvadorem Lópezem Collazem z komunity v Pozuelos.

# Tlalocan

## aneb Tlálocův ráj

Legenda z Teotihuacánu.

Verze Andrése Gonzálese Pagése.

2005.

V Prvním Nebi, v chomáči mraků, který se vždy rozprostírá nad horou Malinche, blízko jeskyně, kde Quetzalcóatl stvořil prvního člověka, se tyčí další výběžek zvaný Tamoanchan, což v jazyce huasteco znamená „Hora hada“.

Na tomto místě žila bohyně lásky Xochiquetzal, jež byla manželkou Tláloca, boha vody. Žili s nimi i *tlalokové*, bohové hor, kteří navíc sloužili jako zástupci či pomocníci bohů.

Místo, kde se zabydlelo tolikeré božstvo, nemohlo být jiné než úchvatné nebo představovat něco moc zvláštního.

A vskutku, nacházelo se tam také jádro hory Malinche, místo potěšení zvané „Tlalocan“, což znamená „Tlálocovo území“ nebo „Tlálocův ráj“. Na tomto místě spočinuli ti, již se utopili nebo zemřeli po zásahu bleskem, a také ti, kteří zemřeli na nějakou nemoc způsobující rány nebo pupínky naplněné tekutinou. Zkrátka všichni ti, jejichž konec života byl spojený s vodou.

Možností tedy bylo mnoho, proto jakmile Xochiquetzal a Tláloc vytvořili nádherné místo, shledali, že čekatelů na pobyt je taktéž mnoho. A tak se zmínění bohové rozhodli uspořádat mrtvé do družstev, aby si hráli a věnovali se příjemným věcem, jako odměnu za to, že jim i v hodině smrti byli věrní.

„Já myslím, že bychom měli vytvořit družstva na *juego de pelota*<sup>28</sup>,“ navrhl Tláloc, jenž měl nadání ke sportům a vždy, když se proměnil v déšť, pobíhal sem a tam.

„A co bys řekl tomu,“ odvětila jeho manželka, když viděla, že mrtví nejsou všichni stejně velcí a silní, aby si mohli dobře zahrát v Tlálocově oblíbené hře, „že takhle to uděláš s těmi, které pro tuto hru považuješ za vhodné, zatímco já svolám ty, kteří si chtějí zahrát *vodního hada*?“

---

<sup>28</sup> Jedna z nejstarších míčových her na světě, kdy se hráči snaží prohodit míč soupeřovým kamenným kruhem na stěně. Podle různých variant se k tomu mohly používat boky, lokty, ramena, záda, hole či pálky. (Pozn. př.)

V této hře se několik lidí chytilo za ruce a vytvořili řetěz, ale tak, že levou ruku prostrčili mezi nohama, aby je pravou rukou chytil spoluhráč za nimi, a pak, jako by byli řekou, šli až na dohodnuté místo, které představovalo moře.

„Ten nápad se mi líbí,“ potvrdil bůh vody, „však vždy když půjdou, ať zpívají. Protože pamatuj, že pokud náš první úmysl byl, aby všichni, kteří tu spočívají, byli šťastní, také ať oni sami se o to zaslouží.“

„Hmm!“ zvolala zamyšleně Xochiquetzal, „To by mělo být v Tlalocanu běžným pravidlem, ať všichni jeho obyvatelé nepřetržitě zpívají, aby se v ostatních nebích vědělo, že tvůj ráj je místem nekonečného štěstí!“

„To mi také přidá na věhlasu na zemi,“ přemýšlel Tláloc v duchu, „lidé pak budou chtít raději umírat v souvislosti se mnou než s ohněm nebo jinými příčinami, s vědomím, že budou šťastní už navždy.“

Další hry a činnosti, které Tláloc s Xochiquetzal v Tlalocanu pořádali, bylo plavání a potápění ve skutečných řekách toho místa a umění chytat motýly, aby si je mohli prohlédnout a nakreslit je na pěkné listy papíru z kůry *amate*<sup>29</sup>, a potom je zase pustit.

Také ustanovili skupiny pro péči o nejrůznější květiny a plodiny, jako je kukuřice, tykev, fazol, divoké bylinky *quelite* a také nejrůznější papričky a rajčata, díky tomu budou mít krásně vyzdobené domovy a k jídlu si budou pochutnávat na výtečných kořeněných pochoutkách, jako to dělávali ještě za života.

A tak se Tlalocan dal velmi brzy poznat hned při vstupu do hory Tamoanchanu, protože z něho přicházely ozvěny radosti pramenící z písni šťastných lidí.

Podle názoru Xochiquetzal si Tlalocan svou proslulost udržoval navíc pokrmy, jež se tam vařily a jejichž lahodná vůně se nesla dokonce až přes okraje hory.

Kromě utopenců a lidí zasažených bleskem Nahuové z teotihuacanské kultury nespalovali ani ty, kdož zemřeli na nakažlivé a nevléčitelné nemoci, což se jinak dělalo běžně; místo toho je pohřbívali, zadní stranu hlavy jim přikrývali nastříhanými papírky, mezi čelisti jim vkládali semínka divokých bylinek *quelite* a čelo jim malovali namodro.

Také je halili do papírů a dávali jim do ruky hůl nebo větev, aby se o ni cestou do Tlalocanu mohli opírat nebo s ní radostně zamávat, až tam dorazí.

Takto je připravovali na příchod do takzvaného „ráje na zemi“, kde, jak bylo známo, navždy panovala „zeleň a léto“. Ale především, jak už jsme viděli, tam panovala radost.

---

<sup>29</sup> Papír *amate* je ručně vyráběný z rozdrčené kůry stromů většinou z čeledi fikusů, která se vaří ve vodě s vápnem. (Pozn. př.)

Do Tlalocanu také přicházely děti obětované na počest Tláloca, směly se tu začlenit do všech her a aktivit odpovídajících jejich věku a dospělí je směli obveselovat, například je často nosili na ramenou.

Všechno v Tlalocanu byla radost. Jednoho dne do něj dorazil válečník, který byl stejně jako ostatní válečníci Nahuů předurčen žít po smrti spolu s Quetzalcóatlem v zářivém ráji nejvyššího boha, ale nedávno měl tu smůlu, že se utopil, když zachraňoval stařenu, která spadla do jezera.

„Jsem si jistý, že se shodneme, milý Tlálocu,“ řekl Quetzalcóatl bohu vody, „že tento nový hrdina by měl strávit svůj posmrtný život v mém ráji, a ne v tom tvém. Jeho smrt utopením byla přeci jen náhodná, podmíněná jeho nejdůležitější vlastností, tedy odvahou, kterou odměňuji tím, že její nositele přivádím do svého ráje.“

Když válečník slyšel, jak se o něm Quetzalcóatl pochvalně vyjadřuje, byl šťasten a těšil se do zlatého ráje boha slunce, jehož směrem už po očku pokukoval. Pod rozkvetlým stromem si povídalo pár jeho přátel, zabitých v nedávné válce. Jakmile ho uviděli, potěšeně mu zamávali, že se přidá do jejich skupiny zbožštěných válečníků. On jim odpověděl gestem, kterým taktéž dával najevo svou nekonečnou radost.

„Ani za nic, můj drahý a nejvyšší Quetzalcóatle!“ překvapivě odpověděl Tláloc, „Pokud nařídíš toto, Řád vesmíru bude ohrožen, neboť vždy, když v budoucnu dojde k takovému případu, budeme muset rozhodnout stejně a riskujeme, že výjimky převáží nad stálými pravidly.“

„Máš pravdu!“ uznal Quetzalcóatl. „Vezmi si tohoto odvážného válečníka k sobě, ať si navždy užívá pravé radosti, kterou mu můžeš nabídnout.“

Bohové se rozloučili a Quetzalcóatl na znamení útěchy poplácal zarmouceného válečníka po rameni. Ten se pak snažil nedávat před Tlálocem najevo svůj smutek a následoval ho ke dveřím nižšího ráje, kde obdržel pár borovicových větví, které mu nabídl sám bůh, a na jeho laskavé pobídnutí vstoupil do Tlalocanu.

„Ach, bratři v Tlálocově milosti!“ zvýšil válečník hlas, zamával větvemi a přerušil všelijaké hry a činnosti toho dne. „Prosím, abyste mě přijali jako jednoho z vás, když mi nebylo dovoleno porušit zákony vesmíru a do budoucna pobývat v ráji velkého Quetzalcóatla, což snad mělo být mým osudem vzhledem ke slávě, kterou jsem pro něj získal v mnoha válkách proti barbarským nájezdníkům!“

Obyvatelé stojící nejbližší viděli, jak válečník zamával borovicovými větvemi, což bylo povinné znamení radosti všech, kteří vstupovali do tohoto ráje, ale zároveň slyšeli jeho smutná slova vyjadřující obavy, to je však stejně nemohlo nijak zarmoutit, protože už všichni

patřili do jednoho ze dvou království nekonečného štěstí. Nemohlo je zarmoutit ani to, když válečník uronil pár slz, třebaže všichni pokyvovali hlavami, aby viděl, že s ním soucítí.

„Mnohem více než jiní muži, kteří nebojovali tak statečně proti Quetzálcoatlovým nepřátelům,“ pokračoval nedávno příchozí řečník a utřel si kanoucí slzy, „jsem si zasloužil, aby mi byla na obličej nasazena onyxová maska, jež muže proměňuje v bohy! Ale protože jsem zachraňoval jednu dobrou ženu, která sklouzla do jezera, a nohy se mi zapletly do rostlin na dně, způsobila mou smrt voda, místo abych byl ve své poslední hodině vystaven záři slunce a energii stvořitele větrů Xipe-Toteca!“

K řečníkovi se po jeho krásném, procítěném proslovu obrátila žena, která zahřívala kámen na vaření mezi dalšími ženami hnětoucími mletou kukuřicí:

„Buď tedy mezi námi vítán, velký válečníku! Vyzývám tě ve jménu všech, kteří tu v Tlállocově milosti žijeme, ať navždy zapomeneš na svá trápení a odted' už si jen užíváš samé štěstí.“

Válečník s chutí přijal, a i samotní bohové Xochiquetzal a Tlálloc se v dobrém rozpoložení zúčastnili hostiny, kterou obyvatelé Tlalocanu uspořádali na přivítání nově příchozího v ženině domě.

Ta se hned vyznamenala okázalou voňavou lahůdkou uvařenou z dýně, divokých bylinek *quelite* a pálivých papriček, k níž se přikusovaly právě upečené, ještě teploučké kukuřičné placky.

Po jídle se k válečníkovi přiblížili nějací mladíci a řekli mu:

„Přišli jsme ti nabídnout, aby ses přidal do našeho družstva na pelotu mezi ty, kdo hrají holemi.“

Tlálloc, který byl poblíž, se na něj tázavě zadíval.

„Samozřejmě!“ přijal válečník, „Kdy si mohu zahrát svou první hru?“

„Hned zítra, jen co se rozední, stavíme se pro tebe cestou na hřiště,“ slíbili mu. „Neměli bychom skončit moc pozdě, protože touhle dobou je brzy horko a bylo by to příliš únavné.“

„Po hře bude snídaně, kterou připravíme my ženy!“ řekla paní domu.

Usměvavý Tlálloc pozval na ranní zápas svou ženu bohyni Xochiquetzal. Ona přijala výměnou za to, že po zápase zajdou na výstavu motýlů, kterou budou tentýž den zahajovat sběratelé hmyzu. Tlálloc prohlásil, že mu bude potěšením se zúčastnit, a den zakončil vlahým deštěm, který osvěžil horký vzduch, protože v těch dnech panovalo vskutku úmorné vedro.

### 3. Komentář překladu

V první části komentáře se budu zabývat překladatelskou analýzou výchozího textu, kde nejprve uvedu obecné informace o textu, dále si stanovím fiktivní překladatelskou zakázku, popíšu stylistickou charakteristiku textu a stylové faktory. To vše na základě publikace *Současná stylistika* od Marie Čechové<sup>30</sup>, doplněné o poznatky z *Poetické funkce* od Romana Jakobsona<sup>31</sup>.

Druhá část je věnována analýze překladu, ve které uvedu metodu překladu, překladatelské problémy a jejich řešení a typologii překladatelských posunů. Při popisu vycházím z publikací *Umění překladu* od Jiřího Levého<sup>32</sup>, *Teoría umeleckého prekladu* od Antona Popoviče<sup>33</sup>, *Vybrané problémy španělské stylistiky* od Jany Králové a *Capítulos de estilística comparada* od Josefa Dubského<sup>34</sup>. Při rozboru překladatelských problémů a jejich řešení se navíc opírám o poznatky z *Moderní gramatiky španělštiny* od Valeria Báeze San Josého, Jany Králové a Josefa Dubského<sup>35</sup> a *Příruční mluvnice češtiny* od Petra Kovaříka<sup>36</sup>.

Analýzy a rozborů jsou dokumentovány na konkrétních příkladech, které jsou pro přehlednost psány kurzívou.

#### 3.1. Obecné informace o textu

Knihy *Leyendas del Agua en México* je dílo mexického autora Andrése Gonzálese Pagése. Byla vydána roku 2006 Mexickým institutem vodní technologie (*Instituto Mexicano de Tecnología del Agua*). Jedná se o sbírku patnácti mexických legend ze tří historických období: předkolumbovského Mexika, období kolonizace a současnosti, přičemž z každého historického období je pro ukázkou vybráno pět legend.

Všechny legendy kromě jedné pocházejí od Gonzálese Pagése, přičemž u několika z nich se jedná o adaptaci verze jiných autorů. Legenda *Tajín y los siete Truenos*, kterou

---

<sup>30</sup> ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Autor Marie Krčmová; Autor Kamila Minaříková. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

<sup>31</sup> JAKOBSON, Roman. *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-83-0.

<sup>32</sup> LEVÝ, Jiří a Karel HAUSENBLAS. *Umění překladu*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1983. Pyramida (Panorama).

<sup>33</sup> POPOVIČ, Anton. *Teoría umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975.

<sup>34</sup> DUBSKÝ, Josef. *Capítulos de estilística funcional comparada*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

<sup>35</sup> BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, Jana KRÁLOVÁ a Josef DUBSKÝ. *Moderní gramatika španělštiny*. Plzeň: Fraus, 1999. ISBN 80-7238-054-0.

<sup>36</sup> KOVAŘÍK, Petr. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

napsal Felipe Garrido, byla pro Gonzálese Pagése výchozí předlohou pro sepsání této knihy a jako jediná v knize zůstala ve své původní verzi.<sup>37</sup>

Předmluvu ke knize napsal Daniel Murillo Licea, který se velmi zajímá o témata související s vodou, přehispánskými domorodými národy, a právě pro Mexický institut vodní technologie vyvíjí různé výzkumné projekty.

### 3.2. Fiktivní překladatelská zakázka

Každému vlastnímu překladu předchází překladatelská zakázka, od které se pak překlad odvíjí, aby splňoval stanovený účel komunikátu a požadované nároky. Kvůli tomu i v této bakalářské práci budu vycházet z fiktivního zadání.

Jako zadavatele překladu jsem si stanovila mezinárodní organizaci Nová Akropolis, konkrétně pro časopis Zrcadlo kultury.

Nová Akropolis je mezinárodní organizace založená roku 1957 v Buenos Aires profesorem Jorgem Ángel Livragou Rizzi, která se opírá o tři základní principy: bratrství, poznání a rozvoj člověka. V České republice působí od roku 1985. Vydává tištěný časopis Zrcadlo kultury, jehož každé číslo je zaměřené na určité téma či oblast.

Předpokládejme, že má vyjít číslo o Mexiku, s různými články o tamních domorodých národech a jejich mytologii. Do takového časopisu by se vybrané kapitoly z knihy *Leyendas del Agua en México* skvěle hodily, jelikož popisují vztah domorodých národů k vodě od historie až po současnost, a jako bonus si zájemci o mytologii mohou přečíst jednu ze starých mexických legend.

---

<sup>37</sup> Leyendas del Agua en México. *Revista Razón y Palabra [online]*. Copyright © Dostupné z: <http://www.razonypalabra.org.mx/anteriores/n53/agonzalez.html>

### 3.3. Překladatelská analýza originálu

#### 3.3.1. Stylové faktory

##### 3.3.1.1. Autor

###### Autor, kompilátor legend:

Esejista, básník a vypravěč Andrés González Pagés pochází z mexického státu Tabasco. Narodil se v roce 1940 ve městě Villahermosa.

Studoval na vyšší odborné škole obor Politické vědy na Fakultě politických a společenských věd (*Facultad de Ciencias Políticas y Sociales*) v rámci mexické univerzity (*Universidad Nacional Autónoma de México*) a kvalifikaci v oboru Historie umění získal v římském národním muzeu (*Museo Nacional de Roma*) v Itálii.

V uměleckých kruzích byl velmi aktivní, řídil publikace pro Kulturní institut v Tabascu (*Instituto de Cultura de Tabasco*), koordinoval literární dílny ve Villahermose v Mexiku, dále působil jako režisér a spolurežisér filmu *Juego de Palabras y Manglar*, šéfredaktor časopisu *IPN Ciencia Arte: Cultura*, profesor na škole spisovatelů *SOGEM* a v roce 1969 byl stážistou v mexickém centru spisovatelů *CME*.

Zasloužil se také o založení spisovatelské asociace *Sociedad de Escritores Tabasqueños Letras y Voces de Tabasco*.

Mezi jeho díla patří například esej *Nimodismos* (1973), básnická próza *Los pájaros del viento* (1965), povídky *Cosas de talión* (1973), *Diario burocrático* (1975) nebo *Letras no euclidianas* (1979). Za svou povídku *Una caverna húmeda y verde* získal v roce 1970 národní cenu (*Premio Nacional de Cuento SEP*) a v roce 1982 byla vydána jeho sbírka *Literatura fronteriza*.

###### Autor předmluvy:

Daniel Murillo Licea, narozený roku 1967 v Ceurnavace, ve státě Morelos, je mexický spisovatel, editor, odborník na komunikaci a výzkumník. Roku 2004 získal doktorát v oboru společenských věd na mexické metropolitní univerzitě (*Universidad Autónoma Metropolitana, Unidad Xochimilco*).

Pro Mexický institut vodní technologie (*IMTA*) vyvíjí výzkumné projekty týkající se například domorodých národů a vody, správy vody, sociálního konfliktu o vodu nebo předhispánských hydraulických systémů.



Sám či spolu s dalšími autory napsal několik významných publikací, mezi které patří například *Alternativas viables para la provisión de servicios básicos en áreas periurbanas: lecciones desde Xochimilco, ciudad de México* (2015), *Agua en la cosmovisión de los pueblos indígenas de México* (2016), *Conflictos por el agua y alternativas en los territorios indígenas de México* (2017) nebo *El camino de los Anjeltik* (2018).

Jeho texty se objevily v různých mexických časopisech, mimo jiné v *Perspectiva Universitaria* z UAEM (autonomní univerzita státu Morelos) a *Umbrales*. V roce 1995 vydal knihu povídek *Entre memorias* a má dvě nepublikované sbírky básní: *Ausencias y desencuentros* a *Oritia, sirena*.

Jeho povídka *Karach* byla zařazena do Sbírký mladých vypravěčů a básníků z Morelosu (*Antología de narradores y poetas jóvenes de Morelos*), kterou sestavili Socorro Venegas a Juan Pablo Picazo.

### 3.3.1.2. Funkce komunikátu

Vedle funkce sdělné, kterou „(...) mají všechny komunikáty realizované s cílem přinést nějaké sdělení (...)“<sup>38</sup>, se v každé komunikaci objevuje i některá funkce dílčí.

V případě textu předmluvy je to především funkce odborněsdělná a vzdělávací, ve chvílích, kdy se její autor snaží čtenářům předat své znalosti o roli vody v mytologii nebo uvádí historická a geografická fakta, dále pak funkce uvědomovací a získávací neboli funkce persvazivní, kdy se autor snaží čtenáře zaujmout a nalákat, aby si přečetli legendy od Gonzálese Pagése.

Výňatky rozhovorů mají věcněsdělnou funkci.

V legendě je patrná především funkce estetickysdělná, a proto byla zařazena do uměleckého funkčního stylu.

Roman Jakobson vyděluje ve svém komunikačním modelu funkci poetickou (zaměřená na sdělení jako takové), referenční (zaměřená na kontext), emotivní (sloužící k přímému vyjádření postoje mluvčího), konativní (daná orientací adresáta), fatickou (zaměřená na kontakt) a metajazykovou (soustředěná na kód).<sup>39</sup>

V textu předmluvy je uplatňována především funkce referenční, kdy se autor snaží čtenáře informovat a poučit o tom, jakou roli hrála voda v chápání světa domorodých národů

---

<sup>38</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 79.

<sup>39</sup> Jakobson, *Poetická funkce*.

v Mexiku, a funkce poetická, která se projevuje ve výběru stylistických prostředků, jež autor používá.

Můžeme tu však najít i funkci emotivní, kdy se autor obdivně vyjadřuje o spisovateli Gonzálesovi Pagésovi:

*„González Pagés tiene la invención en la punta de su pluma. No en balde ha escrito 17 libros de cuento, ensayo, guión cinematográfico y varia invención.“* (originál, s. 9)

Funkci konativní lze nalézt v místě, kde se autor snaží nepřímo ovlivnit čtenáře, aby si přečetli legendy v podání Andrése Gonzálese Pagése:

*„Quiero cerrar este texto introductorio, para que el lector pueda apreciar ahora las leyendas que nos ha preparado Andrés González Pagés (...)“* (originál, s. 29)

A nakonec můžeme v textu nalézt i funkci fatickou, kdy se autor nepřímo obrací na čtenáře:

*„El libro que tiene en sus manos el lector (...)“* (originál, s. 7)

V legendě převládá hlavně funkce poetická.

Co se týče slohových postupů, uplatňuje se v textu předmluvy převážně postup výkladový a informační, v textu legendy pak postup vyprávěcí. Celým výchozím textem, tedy jak předmluvou, tak legendou, prostupuje slohový postup popisný.

*„Výkladový slohový postup směřuje k zachycení vnitřních souvislostí sdělovacích faktů, (...) cílem je odrazit objektivně existující vazby (...)“*<sup>40</sup>, autor jej tedy zvolil, aby poučil čtenáře například o symbolismu vody u domorodých národů v historii i současnosti. Popisný slohový postup se uplatňuje napříč celým textem, kdy podává informace v objektivní i subjektivní formě. Můžeme ho spatřit v mnoha pasážích, které se například věnují popisu konkrétních míst, jako Laguny de Yuriria nebo komplexu jezer v Mexiku, popisu Tlálocova ráje v legendě, dále v pasážích o různých bozích mexické mytologie atd.

---

<sup>40</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 109.

### 3.3.1.3. *Míra připravenosti, forma, ráz a kód komunikátu*

Výchozí texty jsou v psané formě a mají veřejný ráz. S výjimkou již zmiňovaných výňatků z rozhovorů je zbytek textu oficiální a nebyl vytvořen spontánně, tudíž mu předcházela dlouhodobá příprava spolu s výzkumy, sběrem informací a legend a různými úpravami. Míra připravenosti je tedy vysoká a s tím souvisí i kód komunikátu, kterým je spisovný jazyk. Výňatky rozhovorů čili přepis mluveného jazyka jsou naopak neoficiální, naprosto spontánní, bezprostřední, což se odráží i v kódu, kterým je místy jazyk nespisovný.

### 3.3.1.4. *Čas a místo komunikace*

Jak již bylo zmíněno, kniha *Leyendas del agua en México* byla vydána v Mexickém institutu vodní technologie v roce 2006. Mezi dobou vydání originálu a vzniku překladu uplynulo šestnáct let, což je relativně krátká doba. Není tedy nutné v překladu zohledňovat časový rozestup, jelikož během té doby nedošlo k žádným významným změnám, které by měly vliv na text.

Na druhou stranu je text časově vázán na různá historická období, což lze pozorovat napříč celou předmluvou. Autor popisuje proměny týkající se náboženství a mytologie od předkolumbovského období přes kolonizaci až do současnosti.

Místo původní komunikace je v překladu nutné zohlednit. Autor často odkazuje na mexické reálie, ať už se jedná o zeměpisná fakta, mexickou mytologii nebo například o plodiny rostoucí v Mexiku, se kterými může mít čtenář překladu problém. Na některých místech se snažím tyto reálie řešit vnitřními vysvětlivkami, aby výsledné porozumění bylo co největší.

Př.: (...) *hubo sacrificios humanos en cenotes de Yucatán, en la laguna de Pantitlán, (...)*  
(originál, s. 14)

(...) *lidé jim přinášely oběti do zatopených závrťů krasového původu cenotes v Yucatánu, k jezeru v Pantitlánu, (...)* (překlad, s. 12)

### 3.3.1.5. *Adresát*

Knihy je určena široké veřejnosti. Necílí na určitou skupinu lidí z hlediska pohlaví, věku, rasy, státní příslušnosti ani ničeho jiného. Primárně zamýšleným adresátem byl tedy

kdokoli se zájmem o mytologii. Předmluva pak může lákat i čtenáře, kteří by chtěli zjistit více o domorodých kulturách na území Mexika, jejich mytologii a o tom, jak s tím vším souvisí voda.

Kniha byla vydána v Mexiku, ale je určena pro všechny španělsky mluvící čtenáře, protože autor v textu používá běžný španělský jazyk. Až na výjimečně použité výrazy pocházející z Latinské Ameriky je text naprosto srozumitelný, neobsahuje žádné dialekty z mexické varianty španělštiny.

### 3.3.1.6. *Téma*

Hlavním tématem knihy je mexická mytologie související s vodou, rozdělená do tří historických období: předkolumbovské období, období kolonizace a současnost.

První kapitola předmluvy, *Aguas introductorias*, pojednává o vodě jako o počátku. Vyjmenovává, kde například se v mexické mytologii můžeme setkat s vodou, která podle různých mezoamerických kultur měla na světě odlišné zásluhy, ale všechny se shodují na jednom: že bez vody by svět neexistoval. Dále zmiňuje, jak jsou legendy, mýty a pohádky udržovány prostřednictvím ústní lidové tradice, a nakonec se čtenář dozvídá něco málo o autorovi Andrésu Gonzálesu Pagésovi.

Druhá kapitola předmluvy nazvaná *Las aguas antiguas* je stručný exkurz mexickou mytologií. Popisuje stvoření světa, věnuje se několikerym bohům, především těm, kteří měli co do činění s vodou, seznamuje čtenáře s rájem Tlalocanem. Dále vyjmenovává několik posvátných míst různých mezoamerických kultur, která souvisejí s mytologií. Kapitola končí popisem místa, kde vzniklo hlavní město Mexiko, a výčtem významných vodních děl z předkolumbovské éry na území Mexika.

Třetí kapitola, *Las aguas coloniales*, je věnována období kolonizace. Popisuje změnu vnímání světa a vody vlivem španělských kolonistů. Zatímco domorodé národy vnímaly přírodu jako něco, do čeho je potřeba se adaptovat, Španělé přivezli myšlenku, že přírodu musí člověk ovládnout. Další změny se odehrály v oblasti náboženství a mytologie. Španělé se snažili zavést na území Ameriky katolickou víru, ale domorodé národy se, často tajně, vraceli ke svým starým náboženstvím.

Poslední kapitola předmluvy, *Las aguas de hoy*, dále popisuje synkretismus, k němuž došlo během kolonizace, a seznamuje čtenáře se symbolismem vody, který přetrval až do současnosti, a jak se tento symbolismus projevuje. Obsahuje také výňatky z autentického

vyprávění místních obyvatel. Čtenář si může povšimnout, jak se náboženství smísila, když někteří vyprávějí o starých mexických bozích a jiní například o Panence Marii.

Legenda *El Tlalocan, o Paraíso de Tláloc*, kterou jsem si k překladu vybrala, se věnuje popisu Tlalocanu, nebeského ráje vodního boha Tláloca. Seznamuje čtenáře se vším, co s Tlalocanem souvisí, jako kde se ráj nachází, kdo v něm tráví svůj posmrtný život a jaké aktivity se v tomto ráji odehrávají. Také vypráví, jak se válečník, který se měl původně dostat do ráje boha Quetzalcóatla, dostal do Tlálocova ráje a zabydlel se v jeho příjemném prostředí.

### 3.3.2. Styly a jejich projevy v textu

Zařazení textu do určitých funkčních stylů je spjato se základní funkcí komunikátu. Vydělujeme dva typy sdělovacích stylů, a to styly věcněsdělné a styly estetickysdělné v závislosti na jejich převažující funkci. Styly věcněsdělné se dále dělí na styl prostědělovací, odborný, administrativní, publicistický a řečnický a mezi styly estetickysdělné patří umělecký styl.<sup>41</sup>

Pro zařazení textu překladu do funkčního stylu je nutné rozdělit text do tří částí. První část je text předmluvy, ze kterého bych vydělila druhou část, a to výňatky z rozhovorů, které se nachází na stranách 21, 22, 27 a 29 v originálu, a poslední, třetí částí je text samotné legendy (originál, s. 57–62).

Text předmluvy není zcela jednoduché zařadit. Nachází se na pomezí odborného a publicistického stylu.

„*Odborný projev je ve svém principu nociónální povahy, je v něm přesně vymezen cíl sdělení a ve výkladu dominují fakta a logická argumentace.*“<sup>42</sup> To můžeme pozorovat v celém textu předmluvy. Cílem sdělení je důležitost vody pro domorodé národy v Mexiku v průběhu třech historických epoch. Tato důležitost je podložena různými fakty souvisejícími s mytologií, náboženstvím, ale také s technickými pracemi. Pro odborné texty je také typická intertextovost. Citace z různých zdrojů se objevují v celé předmluvě. V rámci odborného stylu se texty diferencují ještě na základě jejich zaměření na otázky teoretické nebo praktické<sup>43</sup>, text předmluvy z části patří do dílčí sféry stylu populárně naučného, jehož texty jsou směřované čtenářům, kteří mají jen nevelké znalosti oboru. Tyto texty se tedy často kloní k publicistice nebo krásné literatuře.

---

<sup>41</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 97.

<sup>42</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 211.

<sup>43</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 223.

Publicistický funkční styl je stylově velmi mnohotvárný, proto se z něj vymezují tři dílčí funkční styly: zpravodajský styl, analytický styl a publicistický styl beletristický.<sup>44</sup> Právě do publicistického stylu beletristického, který je ze všech tří stylů nejvíce subjektivní, můžeme zčásti zařadit i text předmluvy. Pro tento styl je příznačné, že je v něm patrný subjektivní autorův styl a jeho emocionalita.

Výňatky z rozhovorů, které se objevují v kapitole *Las aguas de hoy*, se vymykají ze zařazení textu předmluvy na pomezí odborného a publicistického funkčního stylu. Tyto pasáže jsou totiž prepisem mluveného jazyka, tedy představují mluvené komunikáty, které „(...) bývají ve srovnání s psanými většinou spontánní (...)“<sup>45</sup> a tudíž obsahují také jiné stylistické prostředky. Stejně jako v běžné mluvě obsahují odmlky, které jsou znázorněny třemi tečkami, často dochází k opakování a používání týchž slov. Objevují se zdvořiliny, nadměrné používání zájmen a v jednom případě se v textu vyskytuje i citoslovce. Tyto úryvky se řadí do funkčního stylu prostědělovacího. Dá se předpokládat, že autor a mluvčí byli v přímém kontaktu, který je vedle verbální realizace uskutečněn i prostředky neverbálními. Ty však v prepisu těchto mluvených projevů chybí.

Legenda je psána ve funkčním stylu uměleckém, v němž je zvýrazněna jeho estetická funkce. Podle publikace *Teória uměleckého prekladu* od Antona Popoviče je pro beletristické texty typická zážitkovost, což je „formování textu tak, aby byl schopen evokovat v představivosti příjemce jevy, které jsou předmětem sdělení a vyvolávat v něm emotivní odezvu“<sup>46</sup>. Legenda je stylizována do pohádkového tónu.

---

<sup>44</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 246.

<sup>45</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 80.

<sup>46</sup> Čechová, *Současná stylistika*, s. 301.

### 3.4. Metoda překladu

Jiří Levý shrnuje požadavky kladené na překlad do tří bodů: pochopení předlohy, interpretace předlohy a přestylizování předlohy.<sup>47</sup> Dle těchto fází tedy překlad probíhal. Zároveň jsem se řídila fiktivní překladatelskou zakázkou a analýzou textu na základě poznatků z publikací Marie Čechové a Romana Jakobsona.

Ke správnému pochopení a přestylizování předlohy napomohly konzultace s paní doktorkou Charvátovou, různé paralelní texty a slovníky. Jako paralelní texty byly použity: *Sedmdesát sedm zajímavostí z Mexika* od Simony Binkové a Josefa Opatrného, *Mexiko: Mayové a souvislosti* od Aloise Bradáče, *Děti opeřeného hada: mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů* od Oldřicha Kašpara, *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky: Mexiko a Střední Amerika* od Kateřiny Klápšťové, *Indiánským Mexikem* od Václava Šloce a *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik* od Mnislava Zeleného.

---

<sup>47</sup> Levý, *Umění překladu*, s. 51.

## 3.5. Analýza překladatelských problémů a jejich řešení

### 3.5.1. Rovina lexikální

V textu se vyskytuje mnoho jmen figurujících v mexické mytologii, názvy různých domorodých mezoamerických kmenů a geografických reálií, pro která se musela najít vhodná řešení, aby vyhovovala českému úzu. V některých případech byly jako předloha použity paralelní texty. Zároveň bylo nutné stanovit jednotná řešení těchto problémů a dodržet je v celém textu. Pokud tedy pro daná pojmenování existovala ustálená podoba překladu, byly tyto pojmy přeloženy. Pokud ne, ponechávaly se v původním znění, avšak s českým skloňováním (viz kapitola Skloňování cizích vlastních jmen).

#### 3.5.1.1. Názvy kmenů

Pro většinu kmenů existuje v češtině jejich ustálená varianta překladu, proto jsou všechny jejich názvy přeloženy.

Př.: *Esta fiesta la realizan los pueblos indígenas **tzotziles**, **tzeltales**, **nahuas**, **otomís**, **mayas** y **totonacos**, entre otros.* (originál, s. 21)

*Svátek oslavují mimo jiné domorodé národy **Tzotzilů**, **Tzeltalů**, **Nahuů**, **Otomiů**, **Mayů** a **Totonaků**.* (překlad, s. 15)

#### 3.5.1.2. Vlastní jména

V textu se objevuje mnoho vlastních jmen, většinou mytologických postav. Všechna jména jsou ponechána v původním znění, jelikož v češtině nemáme žádné jejich ustálené paralely. Skloňování těchto jmen se řídí podle pravidel skloňování v češtině. V případě dvou postav byla použita poznámka překladatele, aby český čtenář nebyl ochuzen o jejich symboliku.

Př. 1: *Junto con el agua, los dioses crearon al **Cipactli**, (...)* (originál, s. 9)  
*(...) bohové spolu s vodou stvořili i **Cipactliho**, (...)* (překlad, s. 8)

Př. 2: *La esposa de **Chac** para los mars era **Ixchel**, (...)* (originál, s. 10)  
***Chacova** manželka **Ixchel** (...)* (překlad, s. 9)



### 3.5.1.3. Geografické reálie

Pokud pro danou reálii existovala česká varianta, byla použita:

Př.: *En los Altos de Chiapas (...)* (originál, s. 23)  
*V Chiapaské vysočině (...)* (překlad, s. 16)

Pokud ne, přistoupila jsem k jejímu popisu.

Př.: *En la sierra norte de Puebla, (...)* (originál, s. 22)  
*V horách na severu státu Puebla (...)* (překlad, s. 15)

V textu se často vyskytuje přesná lokalizace stávající z názvu města a mexického státu. Pro českého čtenáře by mohlo být matoucí tolik cizích výrazů za sebou a nemusel by vědět, který název odkazuje na město a který na stát, proto jsem všechny státy vždy explicitně vyjádřila.

Př.: *En Chupícuaro, Guanajuato y en el Hierve el Agua, Oaxaca, hubo canales contruidos para irrigación, como los hubo en Cuemanco, ciudad de México.* (originál, s. 14)  
*V Chupícuaru ve **státě** Guanajuato a v Hierve el Agua ve **státě** Oaxaca existovaly zavlažovací kanály, stejně jako v Cuemancu v hlavním městě Mexiku.* (překlad, s. 11)

### 3.5.1.4. Přepis vlastních jmen

Při překladu výchozího textu vyvstala potřeba stanovit si pravidla pro přepis vlastních jmen. Například Mnislav Zelený ve své publikaci *Indiánská encyklopedie* přepisuje téměř všechna vlastní jména českou abecedou, ale v ostatních publikacích, které jsem používala jako paralelní texty, se jména objevují v původní podobě. Na základě toho jsem se rozhodla nechávat jména tak, jak jsou v originále, a skloňovat je podle českých pravidel. Jediné pravidlo, které jsem si stanovila, byl přepis *-que* na české *-k* v mytologických jménech označující různé zástupce bohů. Bylo to především z důvodu skloňování, které by se v případě, že dané slovo zůstane nepřepsané, tvořilo špatně. Srov.:

Př.:	<i>Vivían con ellos los <b>tlaloque</b>, (...)</i> (originál, s. 57)
Nepřepsaná varianta:	<i>Žili s nimi i <b>tlaloqueové</b>, (...)</i>
Přepsaná varianta:	<i>Žili s nimi i <b>tlalokové</b>, (...)</i> (překlad, s. 18)

### 3.5.1.5. *Problematické výrazy*

- Pueblos

Španělský výraz *pueblos* může v češtině nabývat několik významů. Ve výchozím textu pro tuto bakalářskou práci jsem se setkala zvláště se dvěma významy a to: *národy* a *vesnice*. Vzhledem k tomu jsem se při překladu vedle slovníkového významu řídila především kontextem.

Př. 1: *La tradición oral de los **pueblos** indígenas actuales (...)*

(originál, s. 21)

(...) *orální tradice současných domorodých **národů***. (překlad, s. 15)

Př. 2: (...) *y hasta fundaron **pueblos** en México*. (originál, s. 19)

(...) *a dokonce zakládali v Mexiku **vesnice***. (překlad, s. 14)

- Conquista

Výraz *Conquista* se do češtiny tradičně překládá jako *dobývání*, ale ve španělštině je tím myšlena přímo historická událost dobytí a ovládnutí Nového světa Španěly v 16. století. V překladu jsem se však držela pouze výrazu *dobývání*, jelikož se domnívám, že i čtenáři překladu vědí, k jaké historické události se výraz *dobývání* vztahuje.

Př.: *Las órdenes religiosas que llegaron a México en los años de la **Conquista** (...)*

(originál, s. 18)

*Katolické řády, které v období **dobývání** dorazily do Mexika, (...)*

(překlad, s. 13)

- Colonia

Výraz *Colonia* také odkazuje k historickému období dobývání Nového světa, avšak má širší význam než *Conquista*. Zatímco *Conquista* zahrnuje především 16. století, *Colonia* trvá

až do bojů za nezávislost na počátku 19. století. Při překladu jsem proto zvolila výraz *koloniální období*.

Př.: *Es durante la **Colonia** que, (...)* (originál, s.)

*Právě během **koloniálního období** (...)* (překlad, s. 14)

- Cuenca de México

Pro výraz *Cuenca de México* jsem zvolila překlad *údolí mexické pánve*, ačkoli v originále by mu spíše odpovídal výraz *Cuenca del Valle de México*. K této volbě mě vedly především dva důvody. Zaprvé, v češtině se výraz *Mexická pánev* příliš neujímá, setkáváme se s výrazy *Mexická vysočina/Mexická plošina*, kterému ale v originále odpovídá výraz *Mesa del Centro*, nebo s výrazem *Mexické údolí*, kterému v originále odpovídá *Valle de México*. Druhým důvodem byl kontext. Věta, ve které se výraz objevuje totiž zní:

*„Pero, como mucho se ha reiterado, la **Cuenca de México** no era un valle ni el lago era un solo lago.“*

Lze předpokládat, že českému čtenáři chybí konotace, že *Cuenca de México* je považována za údolí a bývá často zaměňována právě s *Valle de México*. Tudíž mi připadá vhodné, tuto informaci doplnit:

*„Avšak, jak se častokrát opakuje, **údolí mexické pánve** nebylo údolím, a ani jezero nebylo jediným jezerem.“*

- Ciudad de México

*Ciudad de México* se do češtiny často překládá jako Mexiko. Při takovém překladu však může dojít k nedorozumění, protože stát i hlavní město mají stejný název. Bylo tedy potřeba upřesnit, kdy se jedná o stát Mexiko a kdy o hlavní město Mexiko. Naskytly se tři možnosti řešení: Mexiko city, Mexiko DF nebo hlavní město Mexiko. Vybrala jsem variantu hlavní město Mexiko, jelikož odpovídá názvu českého hlavního města: hlavní město Praha.

Př.: *(...) como los hubo en Cuemanco, **Ciudad de México**.* (originál, s.14)

*(...) stejně jako v Cuemancu v **hlavním městě Mexiku**.* (překlad, s. 11)

- Anjeles

Výraz *Anjeles* jsem ponechala v původním tvaru s českým skloňováním, jelikož i v originálu rozlišují dvě různé bytosti: *ángeles* – andělé a *Anjeles*.

Př. 1: *Pero si hay lugares en donde se hacen ofrendas a los **ángeles**, (...)*

(originál, s. 27)

*Obdobně jako existují místa, kam se přinášejí oběti **andělům** (...)*

(překlad, s. 16)

Př. 2: *(...) a unos seres que han sido llamados **Anjeles**. (originál, s. 22)*

*(...) bytosti zvané **Anjelé**. (překlad, s. 15)*

- Chile a jitomates

*Chile* je mexický výraz pro nejrůznější papričky, z nichž většina je pálivá, ale ne všechny, proto jsem v překladu zvolila spojení nejrůznější papričky. Dnes se výraz přenesl na pálivé papričky. Používá se jak výraz *chile*, tak i *chili* nebo *chilli*. Výraz *chili* byl nejspíše převzat z jídla *chili con carne* a vztáhnut pouze na pálivé papričky. Výraz *chilli* s dvojitým *ll* se rozšířil z velké Británie a nyní se používá především v Evropě.

Při překladu jsem taktéž narazila na výraz *jitomates*, který obyvatelé Mexika používají pro rajčata, na která jsme zvyklí, tedy rajčata červená. Výrazem *tomates* označují zelená rajčata, která se používají především jako ingredience do omáčky *salsa verde*. Je patrné, že výraz *tomate* se do světa rozšířil chybně, jelikož původně označuje rajčata zelená. V překladu jsem přistoupila k původnímu označení a výraz *jitomates* jsem přeložila jako rajčata, jelikož předpokládám, že český čtenář si pod označením rajčata vždy představí rajčata červená.

Př.: *(...) a la vez que **chile** y **jitomates**, (...)* (originál, s. 58)

*(...) a také **nejrůznější papričky a rajčata**, (...)* (překlad, s. 19)

### 3.5.2. Rovina syntaktická a gramatická

#### 3.5.2.1. Slovosled a aktuální větné členění

Ve španělštině i v češtině je slovosled poměrně volný, ne však libovolný. Existují určitá pravidla a rozdíly mezi oběma jazyky, které je při překladu zapotřebí brát v úvahu. Slovosled určuje několik slovosledných činitelů, mezi které patří především aktuální větné členění, a poté například rytmický princip nebo gramatická stavba výpovědi. Kvůli rozdílům v těchto pravidlech se v českém překladu slovosled od španělského originálu v některých případech mírně odlišuje.

Největší rozdíl v slovosledu je používání vytýkacích konstrukcí, které jsou ve španělštině „*zcela přijatelné bez ohledu na styl projevu*“<sup>48</sup>, zatímco v češtině je tendence se těmto konstrukcím vyhýbat a informaci v ní obsaženou, jádro výpovědi, umístit až na konec věty.

Př. 1: *El agua siempre ha estado presente en la cosmovisión de los pueblos de tradición mesoamericana, (...) (originál, s. 7)*  
*V chápaní světa tradičních mezoamerických národů byla voda vždy přítomná, (...) (překlad, s. 7)*

Př. 2: *Para la cultura maya, Chac era quien gobernaba las aguas (...) (originál, s. 10)*  
*V mayské kultuře vládl vodám Chac, (...) (překlad, s. 9)*

Pro zdůraznění některého větného členu se používají vytýkací částice.

Př. 1: *Es durante la Colonia que, (...) (originál, s. 19)*  
*Právě během koloniálního období (...) (překlad, s. 14)*

### 3.5.2.2. Dlouhá souvětí a interpunkce

Ve výchozím textu se objevují dlouhá souvětí, která by se v originálním českém textu pravděpodobně rozdělila do několika vět. Čeština totiž na rozdíl od španělštiny používá kratší a kondenzovanější věty. Je to dáno především rozdílnými vyjadřovacími prostředky v obou jazycích, například používáním polovětných vazeb ve španělštině. Vzhledem k tomu, že délka souvětí reflektuje autorův styl, snažila jsem se souvětí ponechat a nerozdělovat je. To vedlo ke změnám struktury vět, ke změnám slovosledu, přidávání vztažných zájmen nebo vedlejších vět a dalším úpravám.

S členěním textu souvisí interpunkce, v jejímž používání se také objevují odlišnosti mezi španělštinou a češtinou. „*Čeština vychází z tzv. germánského principu, proto užití jednotlivých interpunkčních znamének odpovídá spíše syntaktickému členění výpovědi. Oproti tomu španělská interpunkce odpovídá tzv. románskému nebo francouzskému principu a užití*

---

<sup>48</sup> Báez San José, Králová, Dubský, *Moderní gramatika španělštiny*, s. 212.

*jednotlivých interpunkčních znamének vychází zejména z rytmického a sémantického členění.*<sup>49</sup>

- Dvojtečka:

Dvojtečky z výchozího textu jsem zachovávala a přenášela i do překladu. V textu se vyskytovaly například:

- Před výčtem

Př.: *El libro que tiene en sus manos el lector es una muestra de la amplia variedad de leyndas que existe en México en torno al agua, en tres momentos históricos: **el prehispánico, el colonial y la época actual.*** (originál, s. 7)

*Kniha, kterou má čtenář v rukou, je ukázka širokého výběru mexických legend o vodě ze tří historických období: **předhispánského, koloniálního a současného.***

(překlad, s. 7)

- Před citáty

Př.: *Como me mencionó un indígena tzotzil: “**Encima del mar está el cerro y ahí está el Anjel.**”* (originál, s. 8)

*Jak se mi zmínil indián kmene Tzotzilů: „**Nad mořem se tyčí hora a tam je Anděl.**”*

(překlad, s. 8)

- Před exemplifikací

Př.: *Una historia acerca del Tlalocan, recreada por el autor Andrés González Pagés, está incluida en este libro: “**El Tlalocan o paraíso de Tláloc**”.* (originál, s. 10)

*Jeden příběh o Tlalocanu, převyprávěný spisovatelem Andrésem Gonzálezem Pagésem, je zahrnut i v této knize: „**Tlalocan aneb Tlálocův ráj**”.* (překlad, s. 9)

- Pro zdůraznění následujícího členu

Př.: *La construcción de la nueva laguna tiene una concepción nueva: **el dominio de la naturaleza**, en contraposición con la relación que tenían los pueblos mesoamericanos prehispánicos.* (originál, s. 18)

*Stavba nové laguny odráží nové pojetí světa: **ovládnutí přírody**, na rozdíl od vztahu, který k ní měly předhispánské mezoamerické národy.* (překlad, s. 13)

---

<sup>49</sup> Králová, *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*, s. 26.

- Středník:

„*Středník označuje pauzu nadřazenou čárce a podřazenou tečce.*“<sup>50</sup> Ve španělštině je v psaných textech hojně využíván, ale v češtině jen málokdy. Přesto jsem se ho v překladu rozhodla použít, abych nemusela souvětí rozdělovat a mohla tak zachovat autorův styl.

Př.: *El modo de hacerla no fue cavando como algunos piensan, sino que eran algunos bajíos, donde corrían otras aguas y se hacían ciénegas, mas pasadas las aguas se secaban; y viendo el P. Fray Diego de Chaves la disposición de los bajíos, trató de meter el río grande (el río Lerma) que pasa media legua deste sitio, e hizo una acequia muy ancha y honda del río hasta este bajío, de modo que con el tiempo se ha hecho río por donde entra en esa laguna...* (originál, s. 17)

*Lagunu nevykopal, jak si mnozí myslí, ale využil půdní prolákliny, přes něž protékala voda a tvořila bažiny, ale o kus dál vysychala; bratr Diego Chaves se pokusil do těch míst přivést vodu z veliké řeky (řeky Lermy), tekoucí půl mile odtamtud, a vykopal hluboký a velmi široký příkop od řeky k proláklině, který se časem proměnil v rameno řeky přivádějící vodu do laguny...* (překlad, s. 13)

Středník se ve výchozím textu vyskytoval většinou ve výčtech. Tam jsem středníky nahrazovala čárkou:

Př.: *En la primera los humanos fueron devorados por jaguares; en la segunda, fueron destruidos por el viento; en la tercera, por fuego; el cuatro sol fue el de agua z duró 52 años.* (originál, s. 7)

*Před naší érou existovaly ještě čtyři další. V té první byli lidé sežráni jaguáry, ve druhé zničeni větrem, ve třetí ohněm, za čtvrté éry bylo slunce sluncem vody a trvalo 52 let.* (překlad, s. 9)

---

<sup>50</sup> Králová, *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*, s. 30.

V jednom případě jsem středník nahradila podřadící spojkou, která vyjadřuje vztah následkový:

Př.: „(...) *en medio no se le halla suleo, que es cosa que espanta; no se navega ni nadie se atreve a pasarla.*“ (originál, s. 16)

„(...) *uprostřed není dno, což je děsivé, proto se po laguně nikdo neplaví a nikdo se neodvází ji přeplavat.*“ (překlad, s. 12)

S interpunkcí souvisí i označování přímé řeči. Zatímco ve španělštině se přímá řeč označuje pomlčkou, v češtině se používají uvozovky dole na jejím začátku a uvozovky nahoře na jejím konci.

Př.: *–Yo pienso que deberemos formar equipos para el juego de pelota–dijo Tláloc, (...)* (originál, s. 58)

„*Já myslím, že bychom měli vytvořit družstva na juego de pelota,*“ navrhl Tláloc, (...) (překlad, s. 18)

### 3.5.2.3. Skloňování cizích vlastních jmen

Ve výchozím textu se vyskytuje velké množství vlastních jmen, která jsou pro češtinu cizí a nemá pro ně žádnou ustálenou variantu. Podle *Příruční mluvnice češtiny* se většina cizích substantiv skloňuje. „*Přiřazení ke skloňovacímu typu se děje především podle zakončení, nejčastěji podle posledních dvou hlásek, a to podle jejich výslovnosti.*“<sup>51</sup> Při skloňování kombinace křestního jména a příjmení skloňujeme, pokud možno, obě části.

Podle vzoru **pán** se skloňují jména končící především na tvrdý či obojetný konsonant nebo vokál:

Př. 1: *Luego éste, tratando de no mostrarse demasiado triste ante Tláloc, (...)* (originál, s. 60)

*Ten se pak snažil nedávat před Tlálocem najevo svůj smutek (...)* (překlad, s. 20)

Př. 2: (...) *y era la Ciudad de Quetzalcóatl.* (originál, s. 13)

(...) *bylo to město zasvěcené Quetzalcóatlovi.* (překlad, s. 11)

---

<sup>51</sup> Kovařík, *Příruční mluvnice češtiny*, s. 268.



Podle vzoru **muž** se skloňují jména končící především na pravopisně měkký konsonant a jména, u nichž se spojení vokál + s při sklonění nevypouští:

Př.: (...) *que realiza el compilador-autor, Andrés González Pagés.* (originál, s. 7)  
(...) *realizované kompilátorem-autorem Andrésem Gonzálezem Pagésem.*  
(překlad, s. 7)

Životná maskulina zakončená na -i, -í, -y, -e, -é, mají v singuláru koncovky společné pro adjektivní a zájmenné sklonění a v plurálu se skloňují podle vzoru **muž**:

Př. 1: *Junto con el agua, los dioses crearon al Cipactli,* (...) (originál, s. 9)  
(...) *bohové spolu s vodou stvořili i Cipactliho,* (...) (překlad, s. 8)

Př. 2: *Por ello, el simbolismo para Basalenque no era el mismo* (...) (originál, s. 16)  
*Symbolismus tím pádem nebyl pro Basalenqueho stejný* (...) (překlad, s. 12)

Neživotná maskulina, mezi nimi i vlastní jména zeměpisná, která končí na tvrdý nebo obojetný konsonant, se skloňují podle vzoru **hrad**:

Př. 1: *Un lugar mítico, del que partieron los aztecas en su gran peregrinar, era llamado Aztlán,* (...) (originál, s. 12)  
*Aztékové vyrazili na svou pouť z bájného místa Aztlánu,* (...) (překlad, s. 10)

Př. 2: (...) *en cenotes de Yucatán, en la laguna de Pantitlán,* (...) (originál, s. 14)  
(...) *cenotes, v Yucatánu, k jezeru v Pantitlánu,* (...) (překlad, s. 12)

Cizí jména ženského rodu, která končí na -a, se skloňují podle vzoru **žena**:

Př.: (...) *se impulsa la leyenda de La Llorona, de manera generalizada.* (originál, s. 19)  
(...) *se velmi rozšířila například legenda o Lloroně.* (překlad, s. 14)

Neutra zakončená na -o se skloňují podle vzoru **město**:

Př. 1: (...) *que confluía en el de Texcoco,* (...) (originál, s. 13)  
(...) *keré se stékaly v Texcocu,* (...) (překlad, s. 11)

Př. 2: (...) *que para los habitantes de Yuririapúndaro*. (originál, s. 16)

(...) *jako pro obyvatelé Yuririapúndara*. (překlad, s. 12)

#### 3.5.2.4. Polovětné vazby

Polovětnou vazbou rozumíme takovou konstrukci, která obsahuje neosobní slovesný tvar. Jde tedy o vazby s infinitivem, gerundiem nebo participiem. Ve španělštině jsou polovětné vazby hojně využívány pro vyjádření vztahů mezi větami. Dle *Moderní gramatiky španělštiny* může v češtině těmto vazbám odpovídat souvětí souřadné, souvětí podřadné, větný člen nebo předložka, respektive pádová koncovka. Pro překlad textu bakalářské práce byly využívány první tři možnosti:

- Souvětí souřadné:

Př.: *Muchas veces los indígenas recurrían a sus antiguos dioses, poniendo debajo o detrás de las cruces los ídolos que representaban a deidades prehispánicas*. (originál, s. 18)

*Indiáni se však často navraceli ke svým starým bohům a své modly představující předhispánská božstva umísťovali pod křesťanské kříže nebo za ně*. (překlad, s. 14)

- Souvětí podřadné:

Př.: (...) *Quetzalcóatl y Huitzipochtli, se unieron a sus hermanos, a Tlatlahuiqui Tezcatlipoca y a Yayauhuqui Tezcatlipoca – éste último el más poderoso de todos – para crear a los dioses de agua*, (...) (originál, s. 10)

*Quetzalcóatl, Huitzipochtli, jejich sourozenci Tlatlahuiqui Tezcatlipoca a ze všech nejmocnější Yayauhuqui Tezcatlipoca se spojili, aby stvořili bohy vody*: (...) (překlad, s. 8)

- Větný člen:

Př.: (...) *hacer diques para controlar las inundaciones en sus ciudades* (...) (originál, s. 14)

(...) *ve svých městech postavili hráze proti povodním* (...) (překlad, s. 11)

#### 3.5.2.5. Psaní velkých a malých písmen

Pravidla psaní velkých a malých písmen se ve španělštině a češtině v některých případech liší. V textu vybraném pro bakalářskou práci se nejčastěji objevují názvy různých

kmenů, které se podle pravidel českého pravopisu píší vždy s velkým písmene, zatímco ve španělštině s malým.

Př.: *Esta fiesta la realizan los pueblos indígenas tzotziles, tzeltales, nahuas, otomís, mayas y totonacos, entre otros.* (originál, s. 21)

*Svátek oslavují mimo jiné domorodé národy Tzotzilů, Tzeltalů, Nahuů, Otomiů, Mayů a Totonaků.* (překlad, s. 15)

Dalšího rozdílu si můžeme povšimnout u názvů kodexů. Zatímco ve španělštině se píše s velkým písmenem slovo „kodex“ i jeho jméno, při překladu do češtiny dochází ke změně slovosledu, změně slovního druhu z podstatného jména na přídavné a tím se slovní spojení stává souslovným vlastním jménem, přičemž podle pravidel českého pravopisu „*Ve víceslovných vlastních jménech utvořených z několika jmen obecných píšeme velké počáteční písmeno v prvním slově (...)*“<sup>52</sup>.

- *Códice Dresde – Drážďanský kodex* (originál, s. 7, překlad, s. 7)
- *Códice Aubin – Aubinský kodex* (originál, s. 12, překlad, s. 10)
- *Códice Boturini – Boturinský kodex* (originál, s. 12, překlad, s. 10)

Setkala jsem se i s výrazem *Kodex Boturini*, ale pro zachování stejného řešení jsem se uchýlila k variantě *Boturinský kodex* podle známějšího *Drážďanského kodexu*.

Dalšími příklady souslovných vlastních jmen jsou:

- *Siete Cuevas – Sedm jeskyň* (originál, s. 12, překlad, s. 10)
- *Monte del Grito – Hora křiku* (originál, s. 13, překlad, s. 11)
- *Nuevo Mundo – Nový svět* (originál, s. 16, překlad, s. 12)
- *Siete Serpiente – Sedm hadů* (originál, s. 19, překlad, s. 14)

### 3.5.2.6. Částice, které člení a propojují text nebo jeho části

Ve výchozím textu se vyskytuje mnoho částic, které člení a propojují text nebo jeho části. Podle *Moderní gramatiky španělštiny* od Valeria Báeze San Josého, Josefa Dubského a Jany Králové: „*Tyto částice vyjadřují vztah mluvčího k uspořádání (členění, vnitřnímu propojení) textu nebo jeho části.*“<sup>53</sup>

---

<sup>52</sup> *Pravidla českého pravopisu*, s. 63

<sup>53</sup> Báez San José, Králová, Dubský, *Moderní gramatika španělštiny*, s. 165.

Podle *Příruční mluvnice češtiny* patří české ekvivalenty těchto částic do skupiny tzv. modifikačních částic, které: „(...) *primárně přísluší jiným slovním druhům nebo jiným typům částic.*“<sup>54</sup>

Ve španělštině je repertoár těchto částic rozsáhlejší než v češtině, což lze pozorovat z ukázek níže.

Španělské částice se pak dělí do skupin podle toho, co signalizují:

- Signalizace počátku textu nebo jeho části:

Př.: **Pues bien**, *si esto se califica aquí de “cajete de piedras”, (...)* (originál, s. 12)

*Označením „v nádobě ze vzácného zeleného kamene“ se **tedy** myslí, (...)*

(překlad, s. 11)

- Výčet, připojení dalších členů:

Př.: *El Tlalocan era conocido, **también**, por tener una abundancia de alimentos; (...)*

(originál, s. 10)

*Tlalocan byl **také** proslulý neomezeným množstvím potravin, (...)* (překlad, s. 9)

- Odkazy:

Př. 1: *En el México prehispánico el agua era un elemento con el que había que convivir; **así**, puede decirse que existía una comunicación (...)* (originál, s. 7)

*V předhispánském Mexiku byla voda prvkem, s nímž se muselo žít, můžeme **tedy** říci, že existovala určitá komunikace (...)* (překlad, s. 7)

Př. 2: *(...) el agua turbia escondía, distorsionaba, **es decir**, era un tipo de agua que no purificaba (...)* (originál, s. 16)

*(...) zakalená voda skrývala, zkreslovala, taková voda **tedy** neočišťovala (...)*

(překlad, s. 12)

- Vytčení do protikladu:

Př.: **Pero** *Tláloc y Chalchiuhtlicue no podían regar la tierra solos.* (originál, s. 10)

*Tláloc a Chalchiuhtlicue **však** nemohli zavlažovat zemi sami.* (překlad, s. 9)

---

<sup>54</sup> Kovařík, *Příruční mluvnice češtiny*, s. 362.

- Signalizace závěru textu nebo jeho části:

Př.: *Hay una diversidad de historias contadas acerca de dioses del agua, de lugares relacionados con el agua, **en fin**, de la existencia humana ligada a las aguas, (...)*  
(originál, s. 8)

*Existuje celá řada příběhů o vodních bozích, o místech souvisejících s vodou, **zkrátka** o lidské existenci spojené s vodou, (...)* (překlad, s. 7)

### 3.5.3. Rovina stylistická

#### 3.5.3.1. Přechylování

V textu se vyskytuje několik ženských jmen, a tudíž jsem narazila na problematiku přechylování. Dříve bylo v češtině automatické, ale poslední dobou se čím dál více setkáváme i s nepřechýlenými variantami. Rozhodnutí, zda přechylovat či nikoli, tedy záleží na překladateli. Já jsem se rozhodla v překladu přechylovat. Podle *Pravidel českého pravopisu* je pro češtinu přechylování přirozené a je součástí jejího gramatického systému. Plní rodově identifikační funkci, která je pro dorozumění nezbytná. Kvůli nepřechýleným příjmením v českém textu může vzniknout několik nedorozumění, protože z něj nelze vyvodit rod pojmenovávané osoby. Taková příjmení také není možno skloňovat a nemusí být jasné, které jméno zastupuje podmět a které předmět. Ve výchozím textu bakalářské práce se sice žádný z těchto problémů nevyskytuje, ale přesto jsem se rozhodla přechylovat, protože si myslím, že přechylování patří k české kultuře a uživatelé českého jazyka jsou na přechýlené varianty zvyklí.

#### 3.5.3.2. Vysvětlivky a poznámky překladatele

V textu občas nastala situace, kdy pro španělské slovo neexistoval český překlad, proto bylo potřeba využít explikaci, aby český čtenář porozuměl, na co se v textu odkazuje. Tento problém jsem řešila dvěma různými způsoby. Jelikož si osobně myslím, že velké množství poznámek pod čarou v textu působí rušivě, snažila jsem se více využívat vnitřních vysvětlivek:

- Př. 1: *El agua, los dioses y la naturaleza formaban parte de un sistema de relaciones: hubo sacrificios humanos en cenotes de Yucatán, (...) (originál, s. 14)*  
*Voda, bohové a příroda tvořili provázaný systém: lidé jim přinášely oběti do zatopených závrťů krasového původu cenotes v Yucatánu, (...) (překlad, s. 12)*
- Př. 2: (...) *hacer diques para controlar las inundaciones en sus ciudades y construir chinampas. (originál, s. 14)*  
*(...) ve svých městech postavili hráze proti povodním a budovali umělé ostrovy na hladině jezer, chinampas. (překlad, s. 11)*
- Př. 3: *En los Altos de Chiapas existen las cuevas de rayo, (...) (originál, s. 23)*  
*V Chiapaské vysočině existují jeskyně blesku, cuevas de rayo, (...) (překlad, s. 16)*

V některých případech se však použití vnitřních vysvětlivek nehodilo, a proto jsem přistoupila k řešení poznámkou překladatele. Jedná se o výrazy, které vyžadují detailnější vysvětlení, jelikož předpokládám, že na rozdíl od původního adresáta, je čtenář českého překladu nezná. V textu se vyskytuje pět takových míst. Ve dvou případech se jedná o postavy z mexické mytologie, které mají jména odkazující na jejich určitou vlastnost či vzhled. V tomto případě jsem do poznámky překladatele přidala i přibližný překlad, aby český čtenář nebyl ochuzen ani o tyto detaily. Jedná se o postavy Llorona a Sombrerón (viz originál, s. 19, překlad s. 14) V jednom případě se jedná o usouvztažnění mexického svátku se svátkem katolickým (viz originál, s. 21 a překlad, s. 15) a v posledních dvou případech o výrazy spojené s mexickými reáliemi, pro něž nemáme do češtiny ustálenou variantu překladu. Výraz *pelota*, který odkazuje k míčové hře (viz originál, s. 58, překlad, s. 18) a *papel amate*, což je papír z kůry (originál, s. 58, překlad, s. 19).

## 3.6. Typologie překladatelských posunů

Tato kapitola je věnována pěti překladatelským posunům, ke kterým v rámci překladu došlo, na základě různých odlišností výchozího a cílového textu. Při popisu těchto překladatelských posunů bylo čerpáno z odborné publikace *Capítulos de estilística funcional comprada* od Josefa Dubského. Každý z těchto posunů je v krátkosti vysvětlen a ilustrován dvěma příklady z překladu.

### 3.6.1. Transpozice

Transpozice je takový překladatelský posun, při kterém je forma vyjádření substituována formou jinou. Nejčastěji se jedná o vyjádření obsahu jinou gramatickou kategorií než v originále. Dochází například ke změně slovnědruhové kategorie:

Př. 1: *Tabasqueño, (...)* (originál, s. 9)

*(...) pochází z mexického státu Tabasco, (...)* (překlad, s. 8)

Př. 2: *Estas culturas distintas tuvieron sus **encuentros** y sus **desencuentros**.*

(originál, s. 18)

*Tyto různé kultury se v mnohém **shodovaly**, ale i **lišily**.* (překlad, s. 13)

### 3.6.2. Koncentrace

Koncentrace vycházející z principu jazykové ekonomie spočívá ve vyjádření stejného sémantického obsahu menším počtem lexikálních jednotek než v originálu.

Př. 1: *Hay una diversidad de **historias contadas** acerca de dioses del agua, (...)*

(originál, s. 8)

*Existuje celá řada **příběhů** o vodních bozích, (...)* (překlad, s. 7)

Př. 2: *(...) a sus hermanos, a Tlatlahuiqui Tezcatlipoca y a Yayauhqui Tezcatlipoca – **éste último el más poderoso de todos** – (...)* (originál, s. 10)

*(...) jejich sourozenci Tlatlahuiqui Tezcatlipoca a ze **všech nejmocnější** Yayauhuqui Tezcatlipoca (...)* (překlad, s. 8)

### 3.6.3. Amplifikace

Amplifikace je opakem koncentrace. Při ní dochází k použití většího počtu lexikálních jednotek než v originálu, přičemž sémantický obsah zůstává stejný.

Př. 1: (...) *en la **cosmovisión** prehispánica, está lleno de agua.* (originál, s. 12)  
*kteřá je dle předhispánského **chápání světa** plná vody.* (překlad, s. 10)

Př. 2: (...) *lo femenino y lo masculino, (...)* (originál, s. 9)  
*(...) ženský a mužský **prvek**, (...)* (překlad, s. 8)

### 3.6.4. Explicitace

Explicitace je další překladatelský posun, při kterém je sémantický obsah nějakého prvku komunikace vyjádřen v překladu explicitně, zatímco v originálu je naznačen pouze implicitně.

Př. 1: (...) *donde, según los Murales de Tepantitla, ubicado en Teotihuacán, (...)*  
(originál, s.10)  
*(...) kde se podle **nástěnných maleb** v Tepantitlově paláci v Teotihuacánu (...)*  
(překlad, s. 9)

Př. 2: *Las órdenes religiosas que llegaron a México en los años de la Conquista (...)*  
(originál, s. 18)  
***Katolické řády**, které v období dobývání dorazily do Mexika, (...)* (překlad, s. 13)

### 3.6.5. Modulace

Modulace v překladu mění úhel pohledu, se kterým je nahlíženo na komunikaci. Často je využívána například k překladu nejrůznějších metafor, přísloví a přirovnání. Při překladu textu této bakalářské práce byla modulace využívána především při převádění trpného rodu do činného.

Př. 1: *Está armado de esa manera, (...)* (originál, s. 7)  
*Tohoto konceptu se sice kniha drží, (...)* (překlad, s. 7)



Př. 2: ...*la tierra se concebía igualmente como un lagarto o cocodrilo (Itzam-Na) (...)*  
(originál, s. 9)

„... *pojímali zemi jako kajmana nebo krokodýla (Itzam-Na), (...)* (překlad, s. 8)

## 4. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přeložit vybrané kapitoly z knihy *Leyendas del Agua en México*, konkrétně předmluvu, kterou napsal Daniel Murillo Licea, a legendu *El Tlalocan, o Paraíso de Tláloc* od Andrése Gonzálese Pagése, a napsat komentář obsahující překladatelskou analýzu originálu, rozbor překladatelských problémů, jejich řešení a typologii překladatelských posunů.

Překlad byl vyhotoven na základě fiktivní zakázky organizace Nová Akropolis pro předpokládané čtenáře, kterými jsou zájemci o mytologii. Při překladu jsem se snažila zachovat obsahovou stránku, správně převést veškeré kulturní reálie, příliš se neodchýlit od autorova stylu a zároveň přizpůsobit text českým čtenářům.

Při vypracovávání bakalářské práce jsem čerpala především z poznatků nabytých při studiu, z různých odborných publikací a paralelních textů. Práce na překladu a konzultace s paní doktorkou Charvátovou mě velmi obohatila. Zakusila jsem mnohé problémy, se kterými se překladatelé často setkávají, a naučila jsem se hledat jejich řešení. V rámci analýzy jsem se naučila vnímat text do hloubky, zamýšlet se nad věcmi, kterých si čtenář při povrchním čtení mnohdy ani nevšimne, a porovnávat originál s překladem. V komentáři jsem se snažila uvést vše, co mělo vliv na překlad a co mi činilo při překladu potíže. Doufám, že se mi podařilo vhodně přenést originál do české kultury a že jsem v komentáři uvedla vše potřebné.

## 5. Bibliografie

### 5.1. Primární literatura

GONZÁLEZ PAGÉS, Andrés. *Leyendas del Agua en México*. Mexiko: Instituto de Tecnología del Agua, 2006. ISBN 968-5536-65-1.

### 5.2. Sekundární literatura

#### 5.2.1. Paralelní texty

BINKOVÁ, Simona. *Sedmdesát sedm zajímavostí z Mexika*. Autor Josef Opatrný; Ilustrátor Eva Smrčínová; Fotograf Simona Binková. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988.

BRADÁČ, Alois. *Mexiko: Mayové a souvislosti*. 1. vyd. Třebíč: Doplněk Akcent, 1999. ISBN 80-7239-017-1.

KAŠPAR, Oldřich. *Děti opeřeného hada: mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů*. Praha: Lidové noviny, 1996. 160 s. Mythologie; Sv. 1. ISBN 80-7106-179-4.

KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina. *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky: Mexiko a Střední Amerika*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-065-9.

ŠOLC, Václav. *Indiánským Mexikem*. Fotograf Milan Holeček; Kartograf Karel Zpěvák. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983.

ZELENÝ, Mislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1.

#### 5.2.2. Slovníky a jazykové příručky

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, Jana KRÁLOVÁ a Josef DUBSKÝ. *Moderní gramatika španělštiny*. Plzeň: Fraus, 1999. ISBN 80-7238-054-0.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Autor Marie Krčmová; Autor Kamila Minaříková. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

DUBSKÝ, Josef. *Capítulos de estilística funcional comparada*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

JAKOBSON, Roman. *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-83-0.

KOVAŘÍK, Petr. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

KRÁLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-404-2.

LEVÝ, Jiří a Karel HAUSENBLAS. *Umění překladu*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1983. Pyramida (Panorama).

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975.

*Pravidla českého pravopisu*. 2. vyd. V Brně: Lingea, 2010. ISBN 978-80-87062-88-3.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* [online]. 23<sup>a</sup> edición. Dostupné z: <https://www.rae.es/>

Ústav pro jazyk český, AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2021-04-29]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

### 5.2.3. Internetové zdroje

Andrés González Pagés. *Enciclopedia de la Literatura en México – FLM – CONACULTA* [online]. Ciudad de México: Fundación para las Letras Mexicanas A.C., ©2018 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <http://www.elem.mx/autor/datos/1167>

Daniel Murillo Licea. *Letralia – Tierra de Letras* [online]. Cagua: La revista de los escritores de habla hispana [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://letralia.com/firmas/murilloliceadaniel.htm>

González Pagés, Andrés. *CULTURA – INBAL* [online]. Ciudad de México: Coordinación Nacional de Literatura ©2022 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://literatura.inba.gob.mx/tabasco/4737-gonzalez-pages-andres.html>

Jak se hraje tlachtli neboli pok-a-tok – hra smrti a života pocházející ze Střední Ameriky? HedvabnaStezka.cz. *HedvabnaStezka.cz | cestování, poznávání, dobrodružství* [online]. Copyright © 2022. Dostupné z: <https://www.hedvabnastezka.cz/jak-se-hraje-tlachtli-neboli-pok-a-tok-hra-smrti-a-zivota-pochazejici-ze-stredni-ameriky/>

Jitomates, qué son y su diferencia noc los tomates. El Diario Vasco. *Últimas Noticias de Gipuzkoa | Información de Última Hora de Donostia – San Sebastián y Gipuzkoa | El Diario Vasco* [online]. Copyright © Sociedad Vascongada de Publicaciones, S:A. Dostupné z: <https://www.diariovasco.com/gastronomia/despensa/jitomates-diferencia-tomates-20200218112902-nt.html>

Kdo jsme? Nová Akropolis. *Nová Akropolis* [online]. Copyright © Dostupné z: <https://www.akropolis.cz/content/kdo-jsme>

Leyendas del Agua en México. *Revista Razón y Palabra [online]*. Copyright © Dostupné z: <http://www.razonypalabra.org.mx/anteriores/n53/agonzalez.html>

Murillo Lice, Daniel. *Unidad – Ciudad de México [online]*. Ciudad de México: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cdmx.ciesas.edu.mx/murillo-licea-daniel/>

V Mexiku byla objevena 1000 let stará hřiště na pelotu – Deník.cz. *Deník.cz - informace, které jsou vám nejbliž [online]*. Copyright © Dostupné z: [https://www.denik.cz/ze\\_sveta/v-mexiku-byla-objevena-1000-let-stara-hriste-na-pelotu-20130326.html](https://www.denik.cz/ze_sveta/v-mexiku-byla-objevena-1000-let-stara-hriste-na-pelotu-20130326.html)

What's the Difference Between Chile, Chili and Chilli? *The Spruce Eats - Make Your Best Meal [online]*. Copyright © Dostupné z: <https://www.thespruceeats.com/different-spellings-of-chile-2342844>